

Bedrijfsontwikkeling en de grenzen van het bouwblok

F.C. van der Schans
L.R. Terryn

Bedrijfsontwikkeling en de grenzen van het bouwblok

Abstract: Provincie Noord-Holland heeft een provinciale ruimtelijke verordening met maximale groottes voor bouwpercelen van agrarische bedrijven. Deze maximale grootte is 1,5 en 2,0 ha per bedrijf in gebieden met gecombineerde respectievelijk grootschalige landbouw. Uit dit onderzoek blijkt dat de ambities van de meeste agrarisch ondernemers passen binnen het huidige ruimtelijke kader. Zeker omdat in specifieke situaties Gedeputeerde Staten kunnen afwijken van de maximale groottes.

Auteurs:
F.C. van der Schans
L.R. Terry

© December 2014, CLM 868

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

F 0345 470 799

www.clm.nl

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding	4
2 Ontwikkeling agrarische bedrijven	6
2.1 Agrarische sector in Noord-Holland	6
2.2 Trends en ontwikkeling algemeen	7
2.3 Trends in de melkveehouderij	8
2.4 Trends in de tuinbouw in de volle grond	11
2.5 Trend in de akkerbouw	12
2.6 Terugblik op “Landbouwperspectieven in Noord-Holland tot 2040”	14
2.7 Ontwikkelingen in overheidsbeleid	15
3 Ruimtelijke behoefte bedrijven	19
3.1 Melkveehouderij	19
3.2 Tuinbouw in de volle grond en akkerbouw	20
3.3 Verbreding	21
3.4 Samenvattend	21
4 Toetsing ruimtelijke vraag aan geboden ruimte	22
4.1 Bestaande ruimte agrarische bedrijven	22
4.2 Ruimte voor reguliere bedrijvigheid	23
4.3 Ruimte voor nevenactiviteiten	23
5 Conclusies en aanbevelingen	24
5.1 Conclusies	24
5.2 Aanbevelingen	24
6 Literatuur	26
Bijlage 1 Melkveehouderij in Nederland	27
Bijlage 2 Tuinbouw in volle grond in Nederland	28
Bijlage 3 Akkerbouw in Nederland	30

Samenvatting

Provincie Noord-Holland biedt met haar Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) aan agrarische bedrijven bouwpercelen van 1,5 ha in gebieden met gecombineerde landbouw en 2,0 ha in gebieden met grootschalige landbouw. Gedeputeerde Staten hebben de mogelijkheid om via maatwerk een groter bouwblok toe te staan. Met deze studie is onderzocht of maximale bouwpercelen van 2,0 en 1,5 ha toereikend zijn voor de gewenste ontwikkeling tot 2030 van agrarische bedrijven in Noord-Holland.

In Noord-Holland zijn net als elders in Nederland voor de komende jaren een enkele belangrijke trends waarneembaar met betrekking tot de ontwikkeling van agrarische bedrijven. In de afgelopen 15 jaar is het aantal bedrijven ongeveer gehalveerd, waarbij er wel grote verschillen zijn tussen de sectoren. Gelijktijdig zijn de overblijvende bedrijven sterk vergroot met een grote variatie in bedrijfsomvang binnen elke sector. Aanscherping van regelgeving ten aanzien van mest en milieu vraagt om aanvullende voorzieningen op het bedrijf. En door maatschappelijke wensen met betrekking tot dierenwelzijn bieden stal systemen meer ruimte aan de dieren. En nog steeds zien agrarisch ondernemers kansen in nieuwe activiteiten op het bedrijf, veelal in de vorm van verbreding. Schaalvergroting, aanvullende voorzieningen en nevenactiviteiten hebben allen een eigen specifieke ruimtevraag. De omvang van die extra ruimtevraag is sterk afhankelijk van de schaal van het bedrijf en/of de extra activiteiten.

Voor reguliere melkvee-, akkerbouw- en vollegrondstuinbouwbedrijven zijn bouwpercelen van 1,5 en 2,0 ha in de gebieden voor respectievelijk gecombineerde en grootschalige landbouw de komende jaren toereikend. Agrarische bedrijven die een of meer nevenactiviteiten willen ontplooiën kunnen – afhankelijk van de aard en omvang van die nevenactiviteiten – een aanvullende ruimtelijke behoefte hebben. De PRV biedt de mogelijkheid om hiervoor maatwerk te bieden. Generieke verruiming van de agrarische bouwpercelen in de PRV is dan ook niet noodzakelijk.

Uit deze studie komen de volgende aanbevelingen:

- de huidige voorwaarden in de PRV ten aanzien van bouwpercelen in de verschillende gebieden, inclusief de mogelijkheden om daarvan onderbouwd vanaf te wijken, niet te wijzigen;
- in het bedrijfsplan¹ ter onderbouwing van een ruimer bouwperceel (meer) ruimtelijke kwaliteitseisen opnemen;
- onderzoeken of een regeling ‘Groei en Krimp’ de ruimtelijke kwaliteit en/of een efficiënt ruimtegebruik in provincie Noord-Holland kan bevorderen.

¹ GS hebben voorgesteld om in de PRV **bedrijfsplan** te vervangen door **onderbouwde motivering**. Het besluit hierover vindt waarschijnlijk plaats in september 2015. Tot dan geldt beoordeling o.b.v. het bedrijfsplan.

1

Inleiding

Provincie Noord-Holland heeft in haar Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) twee landbouwgebieden gedefinieerd. Enerzijds gebieden voor gecombineerde landbouw, waar de landbouw plaatsvindt in landschappelijk kwetsbare of cultuurhistorisch waardevolle gebieden en anderzijds gebieden voor grootschalige landbouw, waar de land- bouw de ruimte heeft om te ontwikkelen en te groeien. In het gebied voor gecombineerde landbouw is een maximaal bouwperceel (in deze studie veelal ‘bouwblok’ genoemd) van 1,5 ha toegestaan, in het gebied voor grootschalige landbouw 2,0 ha. Voor beide gebieden hebben Gedeputeerde Staten de mogelijkheid om via maatwerk een groter bouwblok toe te staan.

De schaalvergroting en afname van het aantal bedrijven is een trend die al decennialang plaatsvindt en naar verwachting zal doorzetten. Het is belangrijk dat ook deze grotere bedrijven in de toekomst voldoende ruimte hebben voor hun bedrijfsontwikkeling, mede gezien het economische belang van de sector voor de provincie Noord-Holland. De provincie wil agrariërs met een voldoende groot bouwblok faciliteren in hun wens tot verder bedrijfsontwikkeling. De vraag is of de huidige regels in de PRV voldoende voorzien in het faciliteren van de bedrijfsontwikkeling en hoe milieueisen de ondernemers hierin beperken.

Doel

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen of de maximale bouwblokgrootte van 2,0 en 1,5 ha toereikend zijn voor de gewenste ontwikkeling tot 2030 van agrarische bedrijven in Noord-Holland.

Onderzoeksvragen daarbij zijn:

- Wat is de verwachte ruimtelijke ontwikkeling van agrarische bedrijven in gebieden met gecombineerde en grootschalige landbouw, rekening houdend met milieu- en dierenwelzijnseisen, innovatie en intensivering?
- Wat zijn de verwachte effecten van de ontwikkelingen voor economie en land- schap, en hoe verhoudt dit zich tot de huidige bouwblokgrootte van 2,0 en 1,5 ha?
- Biedt de PRV met de huidige eisen en de geldende milieunormen voldoende ruimte voor de verwachte bedrijfsontwikkeling of is het gewenst om de regels in de PRV aan te passen? Zo ja, wat zijn verstandige aanpassingen?

De meer generieke ontwikkelingen in de landbouw gaan via het spoor van schaalvergroting, intensivering, mechanisering en automatisering. Dat heeft effect op zowel de grootte als invulling van het bouwblok maar ook op het totale landbouwgebruik (bijv. wel of geen weidegang en de teelt van specifieke gewassen). Daarmee kunnen toekomstige ontwikkelingen grote invloed hebben op het landschap. Het is belangrijk om zodanige ruimte te bieden dat het risico op ongewenste

ontwikkelingen wordt verkleind en dat gewenste ontwikkelingen maximaal worden ondersteund. In deze studie wordt (primair) gekeken naar de drie grootste sectoren qua aantal bedrijven en grondgebruik; melkveehouderij, vollegrondsteelten en akkerbouw.

2

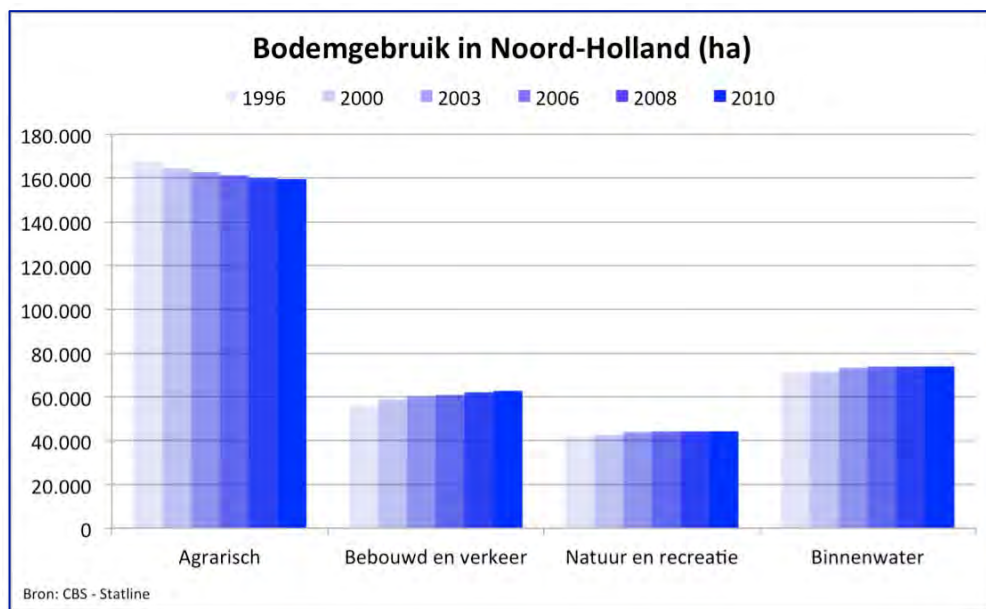
Ontwikkeling agrarische bedrijven

In dit hoofdstuk worden de verwachte ontwikkelingen van de (bedrijven binnen de) verschillende sectoren beschreven aan de hand van extrapolatie van de ontwikkelingen van de afgelopen jaren. Daarnaast zullen ook toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot bijv. dierenwelzijn, grondgebondenheid en/of verschillende milieuthema's worden toegelicht.

2.1

Agrarische sector in Noord-Holland

De landbouw heeft met circa 160.000 ha bijna 50% van het grondoppervlak van de provincie Noord-Holland -exclusief het 'buitenwater'- in gebruik (Figuur 1).

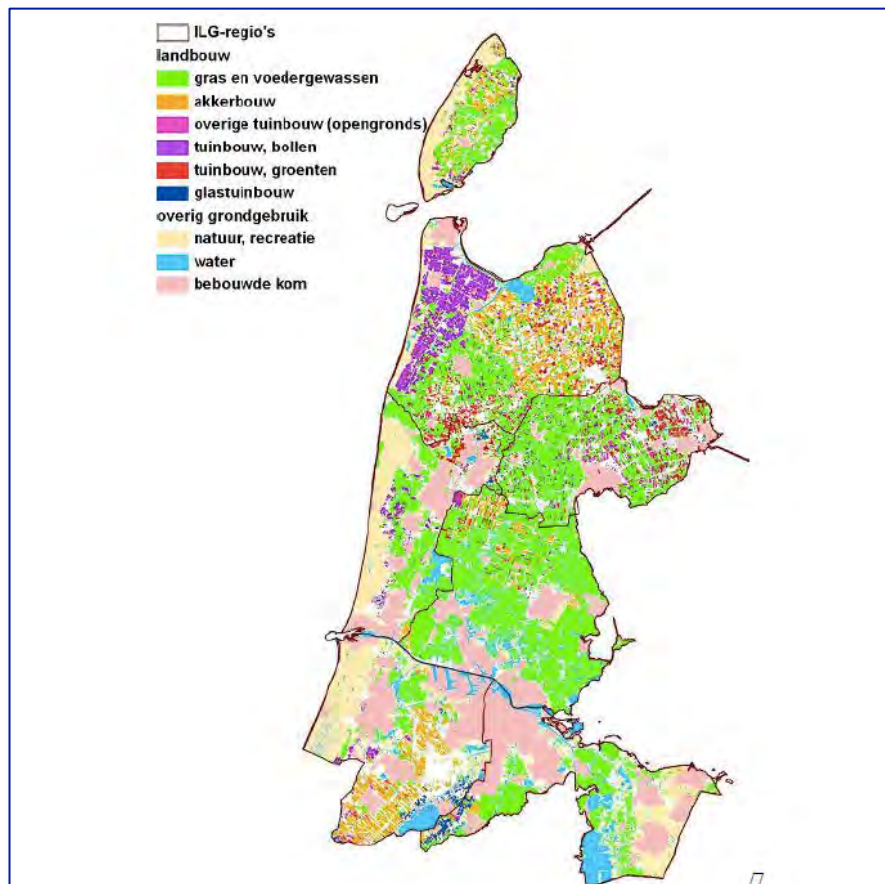

Figuur 1 Gebruik van de bodem in Noord-Holland in ha (bron: CBS-Statline)

De agrarische grond in Noord-Holland is niet in zijn geheel 'beteelbaar'; ook agrarische bebouwing, sloten en kavelpaden vallen hier namelijk onder. Daardoor was in 2010 de netto beteelbare oppervlakte niet veel meer dan 130.000 ha. Daarvan wordt ca. 60% gebruikt voor graasdieren

(grasland en bouwland voor voedergewassen), 25% voor de akkerbouw en 15% voor de tuinbouw in de open grond.

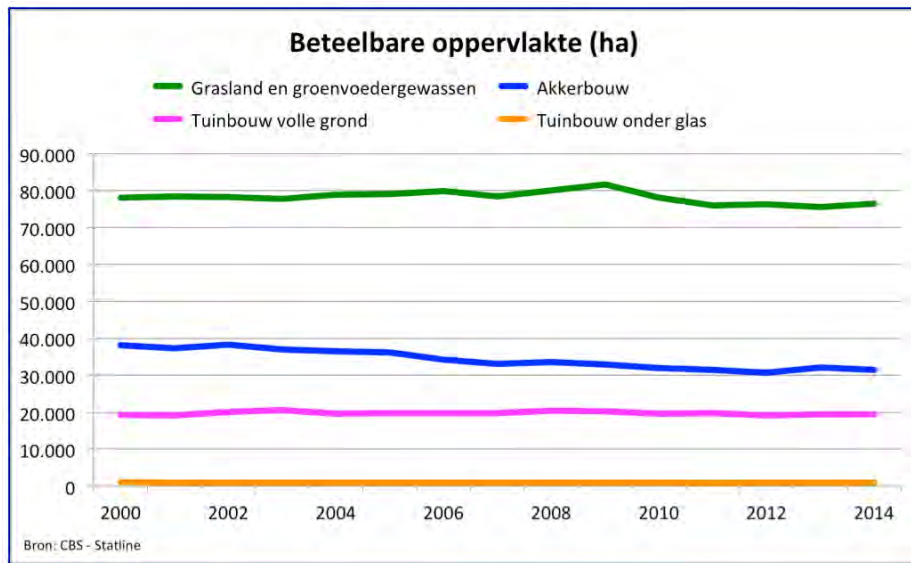
De verschillende agrarische activiteiten vinden niet evenredig plaats over de gehele provincie. Dit blijkt bijv. uit onderstaande ruimtelijke verdeling van de situatie in 2007 van de verschillende agrarische activiteiten (Figuur 2). Deze verdeling in Noord-Holland is sterk bepaald door bodemkwaliteit. Zo zijn de gronden in de veenweidegebieden vrijwel alleen te gebruiken als grasland en zijn de lichte 'geestgronden' (achter de duinen) zeer geschikt voor het verbouwen van bollen.

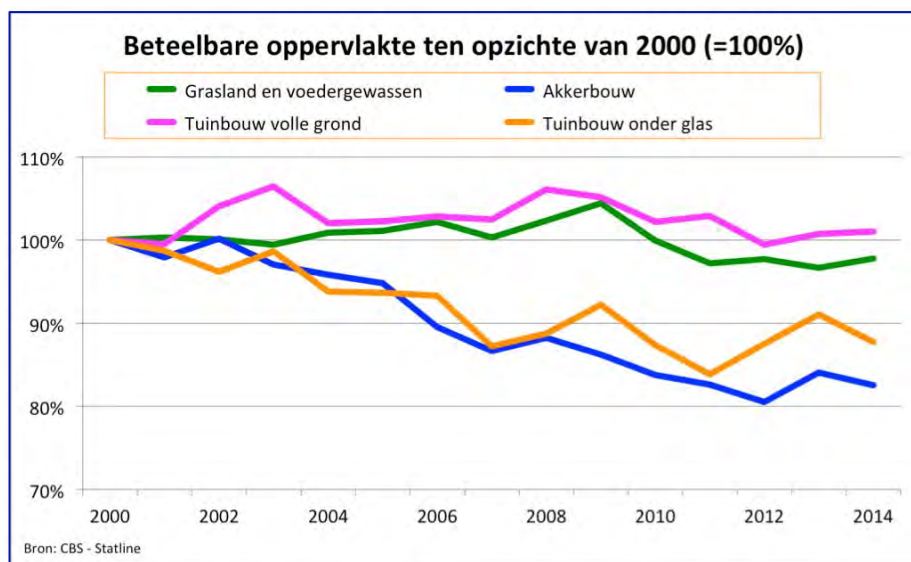
Figuur 2 Agrarisch grondgebruik in Noord-Holland in 2007 (bron: Kuhlman ea, 2009)

2.2 Trends en ontwikkeling algemeen

In eerdere jaren (Kuhlman e.a., 2009) maar ook meer recent daalde het totale landbouwareaal in geringe mate als gevolg van onttrekkingen voor bebouwing en nieuwe natuur. Hierdoor is het huidige areaal agrarische cultuurgrond ca. 4% lager dan in 2000 (Figuur 1). De daling van het areaal is niet voor alle sectoren even groot. Sterker nog enkele sectoren zijn qua areaal op peil gebleven (Figuur 3 en Figuur 4).

Figuur 3 Beteelbare oppervlakte 2000-2014; absoluut in ha (bron: CBS-Statline)

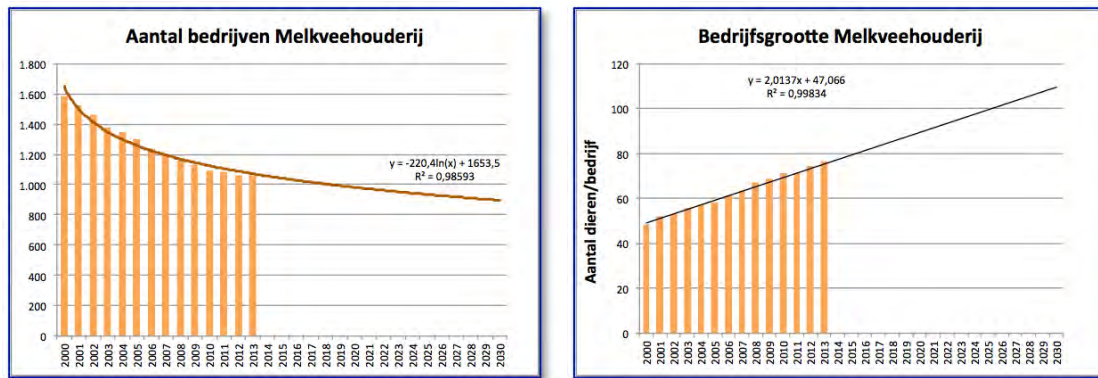

Figuur 4 Beteelbare oppervlakte 2000-2014; relatief tov 2000 (bron: CBS-Statline)

Het areaal grasland & voedergewassen en het areaal tuinbouw in de volle grond, zijn de afgelopen 15 jaar op peil gebleven. Maar de akkerbouw (-17%) en de tuinbouw onder glas (-12%) zijn fors verminderd. In absolute zin is de glastuinbouw met minder dan 1000 ha een relatief kleine sector, maar desondanks zeker niet onbelangrijk in Noord Holland.

2.3 Trends in de melkveehouderij

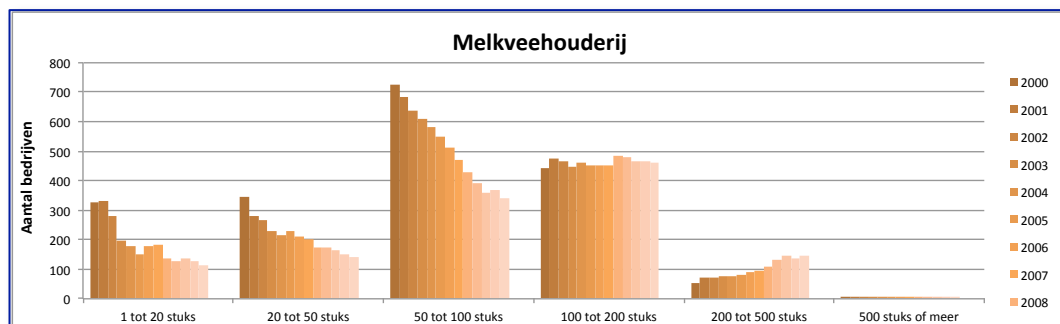
Het aantal melkveebedrijven daalt sinds 2000 gestaag met gemiddeld 2,6% per jaar (Figuur 5-links). Het aantal melk- en kalfkoeien neemt echter jaarlijks enigszins toe met 0,5%. Door combinatie van beide ontwikkelingen is de bedrijfsomvang toegenomen van 48 melkkoeien in 2000 naar 78 stuks melkvee per bedrijf in 2014 (Figuur 5-rechts).

Figuur 5 Aantal melkveebedrijven en grootte van de melkveebedrijven van 2000-2013 met prognose 2030 (bron: CBS-Statline)

De gemiddelde grootte van de melkveebedrijven zegt weinig over de grootte van individuele bedrijven. Figuur 6 geeft de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de verschillende grootteklassen in de tijd weer. Het aantal bedrijven met minder dan 100 stuks melk- en jongvee neemt sterk af. Terwijl deze met 200 tot 500 stuks is verdrievoudigd in de periode 2000-2013.

Als de dalende trend in aantal bedrijven van de afgelopen jaren zich voortzet, dan zullen er in 2030 slechts 900 van de nu 1050 melkveebedrijven overblijven met een geschatte gemiddelde bedrijfsgrootte van 110 melkkoeien per bedrijf.

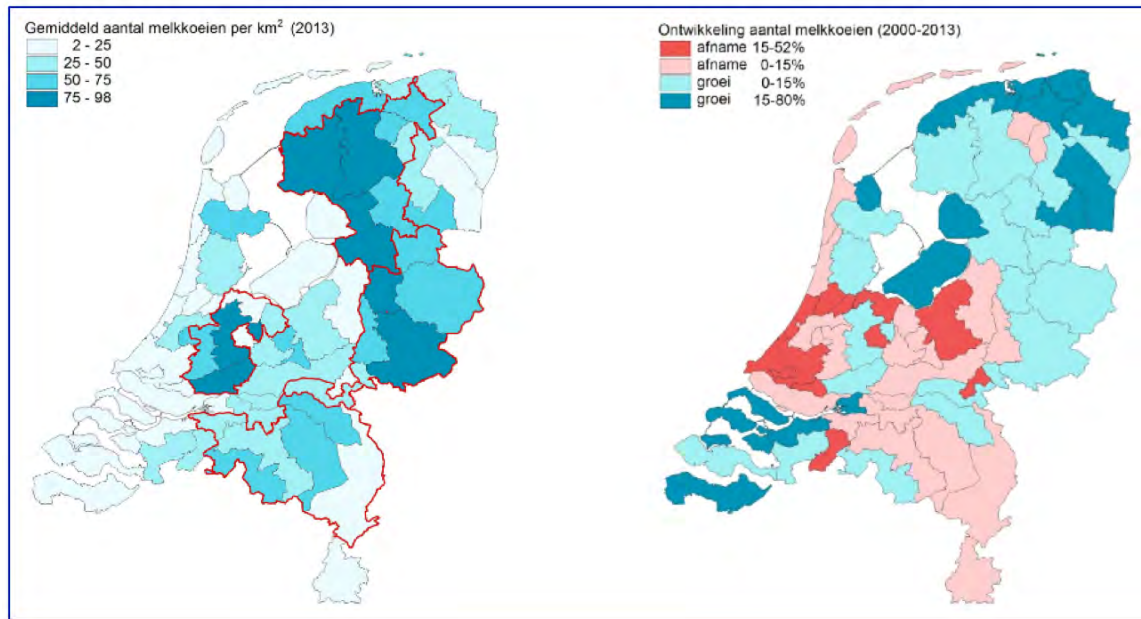

Figuur 6 Aantal bedrijven uitgesplitst naar grootte klassen 'melk- en jongvee per bedrijf' in de jaren 2000-2013 (bron: CBS-Statline)

Met de afschaffing van de melkquotering, 1 april 2015, breekt er voor de melkveehouderij een heel andere tijd aan. Als melkveehouders de ambitie hebben om (sterk) te groeien, dan kan het snel gaan. De belangrijkste beperkingen - naast de financiering - zijn dan het verkrijgen van een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet en/of de omvang van het beschikbare bouwblok. Naar verwachting zal er in 2015 nog een aanvullend beleidskader komen ten aanzien van grondgebondenheid. Dat komt erop neer dat melkveebedrijven alleen kunnen groeien als zij over een grond beschikken. Hoe dat beleid met betrekking tot grondgebondenheid er exact uit komt te zien en welke effecten dat heeft op de groei van individuele bedrijven is nu niet duidelijk. Maar het is onwaarschijnlijk dat de geëxtrapoleerde lineaire toename in bedrijfsomvang zal doorzetten. Omdat 'grondgebondenheid' beperkingen geeft, zal de schaalvergroting minder sterke toenames en op termijn mogelijk afvlakken.

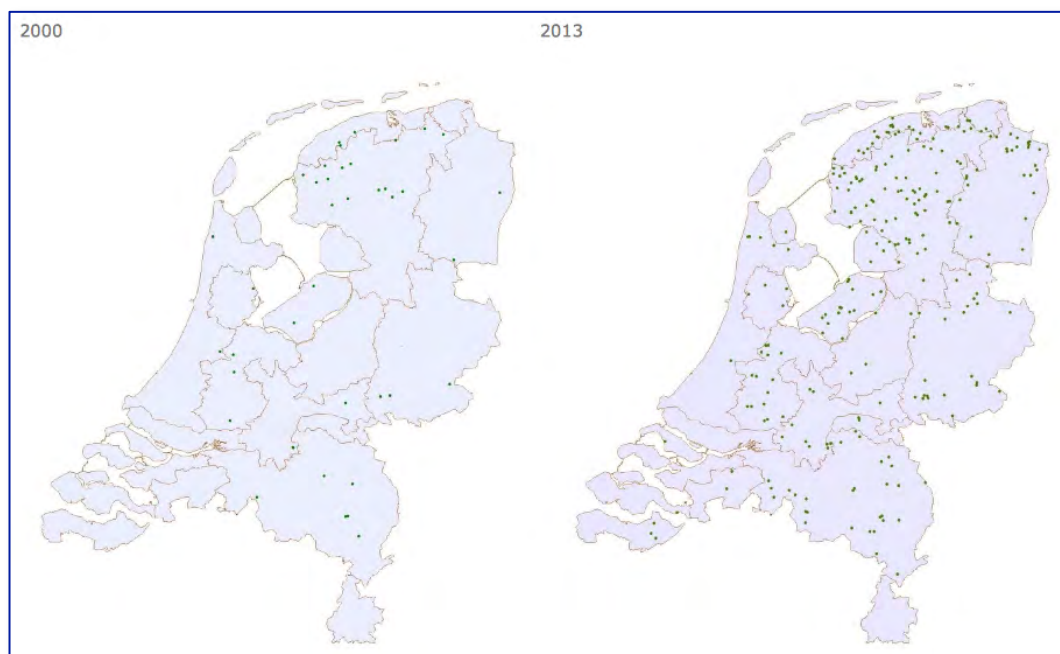
Een recente studie van Alterra (Gies ea, 2014) geeft nog enkele interessante beelden voor de melkveehouderij in geheel Nederland (Figuur 6). Hieruit blijkt dat de melkveehouderij in

Noord-Holland relatief extensief is en dat in het zuiden en westen van de provincie het aantal melkkoeien is gedaald en in het oosten en noorden gestegen. Met name in Wieringermeer is het aantal melkkoeien sterk gestegen.

Figuur 7 Aantal melkkoeien per km² en relatieve ontwikkeling 2000-2013 (bron: Gies ea 2014)

Het aantal (zeer) grote bedrijven met meer dan 250 melkkoeien is aanzienlijk toegenomen, van twee bedrijven in 2000 naar tien in 2013. In Noord-Holland zijn relatief veel gronden beschikbaar en/of te gebruiken door de melkveehouderij. Als melkveehouders deze gronden kopen, pachten of anderszins aan hun bedrijf toevoegen en realiseren ze grondgebonden ontwikkelingsruimte. Daarmee is een verdere schaalvergroting van de melkveehouderij in mogelijk.

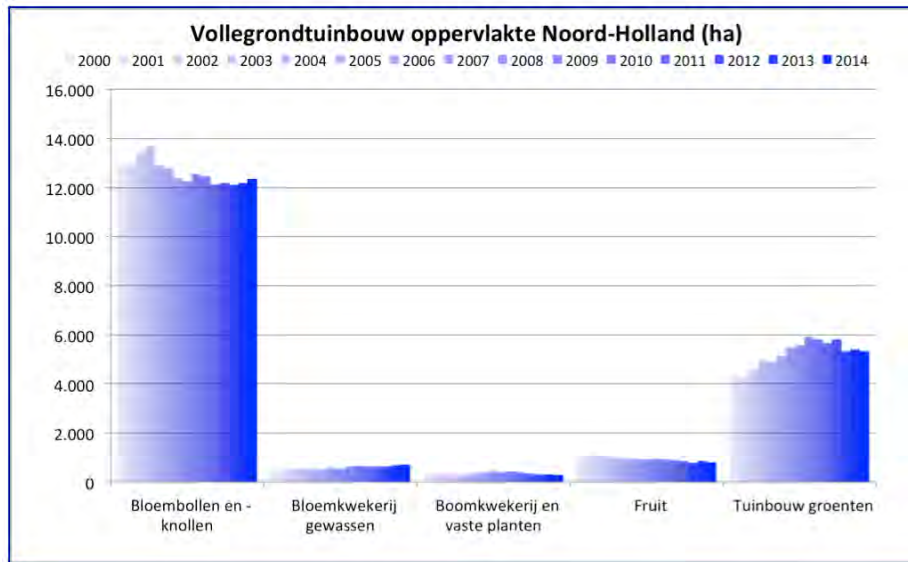

Figuur 8 Aantal bedrijven met > 250 melkkoeien in 2000 en 2013 (bron: Gies ea 2014)

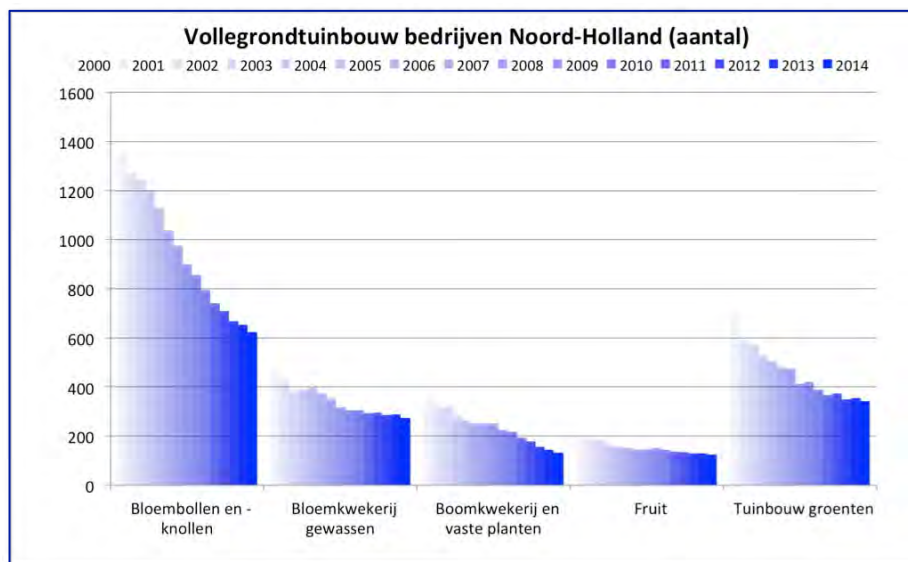
2.4

Trends in de tuinbouw in de volle grond

Binnen de vollegrondstuinbouw zijn qua areaal de bloembollen (63%) en groenten (27%) de belangrijkste deelsectoren (Figuur 9). Dit geldt ook voor het aantal bedrijven waarbij deze deelsectoren respectievelijk 47% en 26% van de bedrijven tellen, met als goede 3^e bloemkwekerijen met 21% van de bedrijven (Figuur 10). En net als in andere sectoren gaat ook de schaalvergroting in de vollegrondstuinbouw door; minder bedrijven met een grotere oppervlakte cultuurgrond per bedrijf.

Figuur 9 Oppervlakte vollegrondstuinbouw sectoren in ha; 2000-2014 (bron: CBS-Statline)

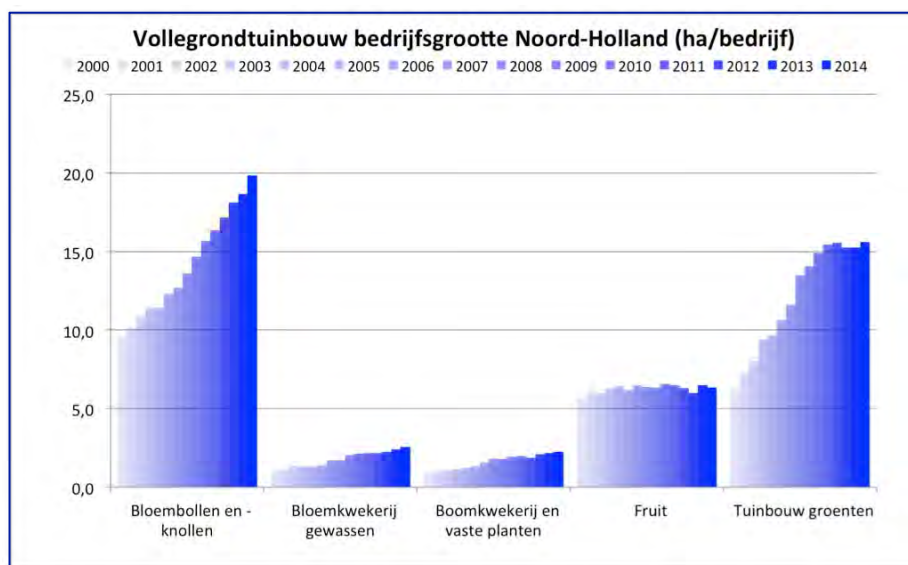
Figuur 10 Bedrijven in vollegrondstuinbouw sectoren; 2000-2014 (bron: CBS-Statline)

Het aantal bedrijven in de vollegrondstuinbouw is in de periode 2000-2014 gehalveerd, met als uitschieter de boomkwekerij waar bijna $\frac{2}{3}$ van de bedrijven is gestopt. Het lijkt erop dat de sector boomkwekerij zich concentreert in enkele andere provincies; Noord-Brabant, Gelderland en Limburg (Bijlage 3).

In de bloembollen en tuinbouwgroenten is meer dan de helft van de bedrijven gestopt in de periode 2000-2014. Het areaal van deze sectoren is redelijk stabiel gebleven en mede daardoor is Noord-Holland binnen Nederland nog steeds toonaangevend wat betreft de bloembollen. En na Noord-Brabant en Limburg is Noord-Holland een goede derde qua areaal tuinbouwgroenten in de volle grond (bijlage 3).

Een andere kleine sector qua oppervlakte, de bloemkwekerijgewassen waaronder zaadveredeling, ontwikkelt zich heel sterk. In bijna alle andere provincies stabiliseert of krimpt deze sector, maar juist in Noord-Holland is sprake van groei van het areaal waardoor deze provincie nu het grootste areaal bloemkwekerijgewassen van Nederland heeft (bijlage 3).

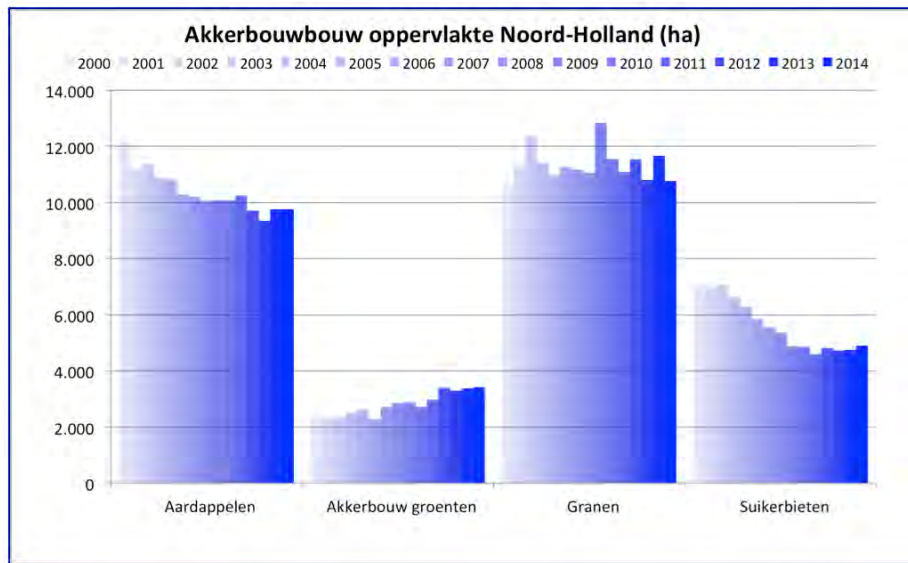
De eerder genoemde schaalvergroting komt ook duidelijk naar voren in Figuur 11. De groei van alle tuinbouwbedrijven was 100% in de periode 2000-2014; de bedrijven zijn nu dus 2x zo groot als in 2000. Het grootst zijn bedrijven met bloembollen met gemiddeld een omvang van 20 ha (106% groei) en die met tuinbouwgroenten 15 ha (250% groei).

Figuur 11 Grootte vollegrondstuinbouwbedrijven in ha; 2000-2014 (bron: CBS-Statline)

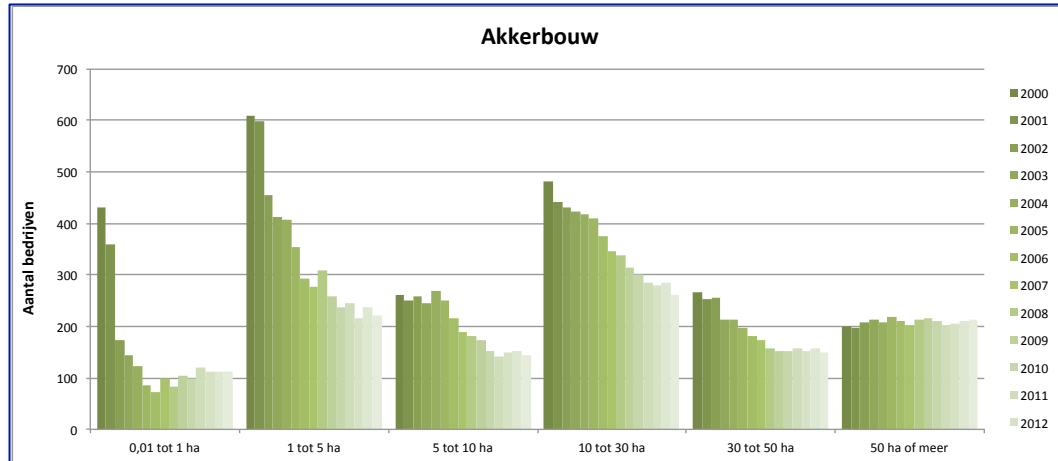
2.5 Trend in de akkerbouw

In de akkerbouw is, sinds het begin van deze eeuw, meer dan de helft van de bedrijven gestopt. In 2000 bedroeg het aantal akkerbouwbedrijven 2.245 tegenover 1.099 in 2014. En het areaal grond ten behoeve van de akkerbouw is ook afgenomen en wel met 17%. Gekeken naar de grootste akkerbouwgewassen (granen, aardappelen, suikerbieten en akkerbouwgroenten) is het areaal suikerbieten het sterkst afgenomen met ruim 30%. Ook aardappelen zijn fors afgenomen in areaal (-20%), granen zijn gelijk gebleven en de akkerbouwgroenten zijn met +40% fors toegenomen (Figuur 12). Binnen Nederland is provincie Noord-Holland qua areaal c.q. oppervlakte een goede 'middenmoter' in al deze deelsectoren (bijlage 2).

Figuur 12 Oppervlakte akkerbouw gewassen in ha; 2000-2014 (bron: CBS-Statline)

Figuur 13 geeft een beeld van het aantal akkerbouwbedrijven in de verschillende grootte klassen. In alle grootte klasse (behalve bij de bedrijven groter dan 50 ha) is het aantal bedrijven afgenomen. Het sterkst geldt dit voor de bedrijven tot 5 ha, waarbij het opmerkelijk is dat in deze categorieën (minder dan 1 ha en 1 tot 5 ha) het aantal bedrijven sinds 2008 gelijk is gebleven. Het is niet duidelijk wat de motivatie van deze ondernemers is. Mogelijk kiezen zij voor een parttime agrarische onderneming gecombineerd met activiteiten buitenshuis.

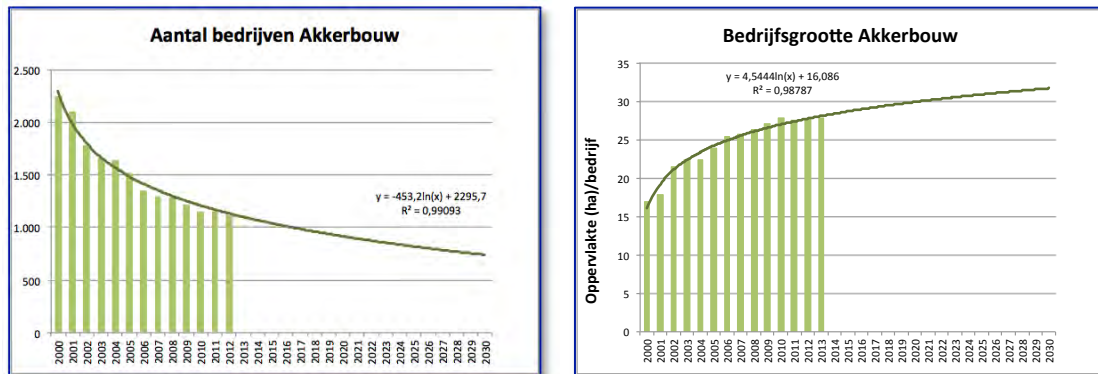

Figuur 13 Aantal akkerbouwbedrijven uitgesplitst naar grootte klassen 'oppervlakte per bedrijf' in de jaren 2000-2013 (bron: CBS-Statline)

Het aantal grote bedrijven met meer dan 50 ha akkerbouw is sinds 2000 stabiel (Figuur 13). En een deel van de grote akkerbouwers lijkt te kiezen voor een flexibelere bedrijfsvoering. Zij huren of pachten gronden op meerdere plaatsen in de regio of zelfs het land en telen daarop hun gewassen. De benodigde machines voor de verschillende teelten worden deels vanuit de centrale bedrijfslocatie naar de verschillende locaties gebracht. Maar deels worden deze machines gehuurd van of werkzaamheden ingekocht bij loonbedrijven die nabij de huur-/pachtgronden liggen. Na de oogst worden de producten veelal op een centrale locatie opgeslagen en verwerkt. Maar als er ook gronden in eigendom op meerdere locaties liggen, heeft het betreffende akkerbouwbedrijf vaak op

meerdere locaties bedrijfsgebouwen. Dan kunnen de gewassen ook verspreid door het land worden opgeslagen en verwerkt, afhankelijk van de logistieke mogelijkheden nabij de verschillende locaties.

Aan de hand van de gegevens tot en met 2013 zijn enkele trendanalyses uitgevoerd naar het aantal bedrijven en de bedrijfsgrootte (Figuur 14). De akkerbouwbedrijven zijn gegroeid van 17 ha in 2000 naar 29 ha in 2013. Deze groei heeft een duidelijk aftoppend karakter. Extrapolatie van deze cijfers wijst uit dat de bedrijfsgrootte nog verder zal toenemen tot 32 ha in 2030. Eenzelfde extrapolatie op basis van het aantal akkerbouwbedrijven leidt tot een verdere afname van het aantal bedrijven van 1150 in 2013 naar iets minder dan 750 in 2030. Zoals aangegeven is deze schaalvergroting gebaseerd op een eenvoudige rekenkundige extrapolatie.

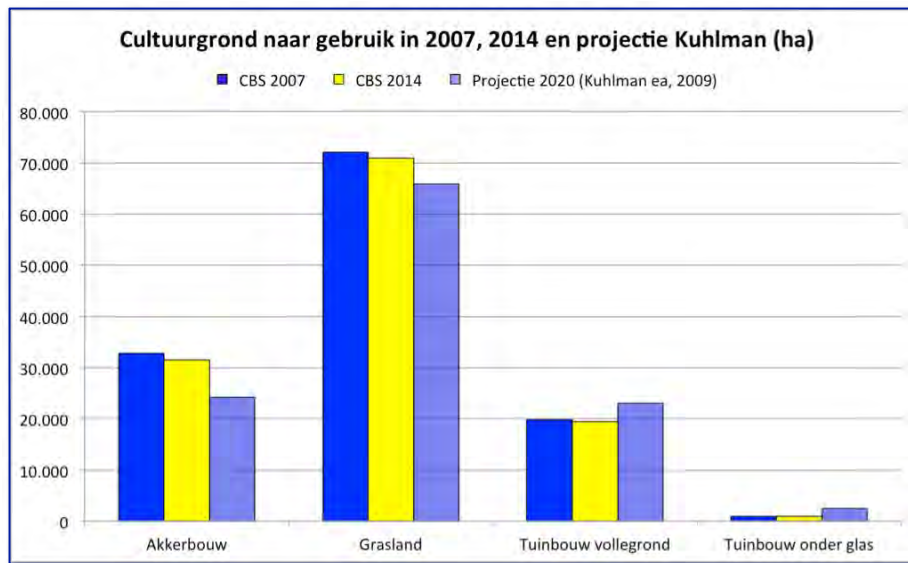
Figuur 14 Aantal akkerbouwbedrijven en grootte van de akkerbouwbedrijven van 2000-2013 met prognose 2030 (bron: CBS-Statline)

2.6

Terugblik op “Landbouwperspectieven in Noord-Holland tot 2040”

In 2009 hebben Kuhlman ea een uitgebreide analyse uitgevoerd naar de ontwikkelingskansen van de verschillende (deel)sectoren in de landbouw. Enkele conclusies van die studie met betrekking tot arealen en aantal bedrijven plaatsen we in deze paragraaf naast de feitelijke ontwikkelingen sindsdien.

In 2009 verwachtte Kuhlman een sterke ontwikkeling naar een meer intensief grondgebruik (Figuur 15). Het areaal akkerbouw en grasland zou sterk afnemen met respectievelijk 8600 en 6200 ha. Daar zou een sterke groei tegenover staan van de tuinbouw in de volle grond (3300 ha) en onder glas (1500 ha). Voor deze relatief kleine sectoren betekende het dat een sterke groei werd verwacht van respectievelijk 17% en 164%. Deze beide tuinbouw sectoren hebben die verwachting nu bijna op de helft van de periode naar 2020 niet waar kunnen maken. Beide sectoren zijn gelijk gebleven in areaal.

Figuur 15 Gebruik van cultuurgrond naar 'sectoren' in 2007 en 2014 volgens CBS (bron: CBS-Statline) en Kuhlman (Kuhlman ea, 2009)

Er zijn weinig analyses gedaan - naar de oorzaken - van de ruimtelijke ontwikkelingen in de verschillende (deel)sectoren. Het beeld is wel dat de ruimtelijke ontwikkelingen in de intensieve plantaardige sectoren, met hoge input (kapitaal, kennis, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen, etc.) per ha, minder snel is gegaan dan voor de economische crisis werd verwacht. Deels heeft de economische crisis daar rechtstreeks effect op (kapitaal is minder gemakkelijk beschikbaar en/of minder kapitaalkrachtige afzetmarkten) of indirect (minder woningbouw en natuurontwikkeling, waardoor bedrijven niet zijn uitgekocht en/of hoeften te verplaatsen). Een goed voorbeeld van dit laatste is het niet doorgaan van het project Wieringerrandmeer in Noord-Holland. Bestaande activiteiten konden doorgang vinden, waardoor bedrijven niet hoeften te verplaatsen en hun toekomstperspectief niet hoeften te heroverwegen.

2.7 Ontwikkelingen in overheidsbeleid

De basis voor het beleid van de overheid ten aanzien van de agrarische sector wordt voor een groot deel bepaald door de Europese commissie, waarna de landelijke overheid daaraan deels specifieke invulling (mag) geven. Dit geldt met name voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), milieubeleid (bijv. water- en luchtkwaliteit), natuurbescherming (bijv. Natura 2000) en in mindere mate het beleid ten aanzien van diergezondheid en dierenwelzijn. Onderstaand worden recente ontwikkelingen op dit terrein benoemd, maar alleen vanuit het perspectief van de ruimtelijke behoefte.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Recent is het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) opnieuw hervormd en daarbij zijn enkele wijzigingen doorgevoerd:

- De verschillen in inkomenssteun die boeren in de verschillende lidstaten ontvangen worden verkleind door herverdeling van de inkomenssteun. En gelijktijdig wordt de komende jaren het totale bedrag aan inkomenssteun verlaagd. Hierdoor krijgen Nederlandse agrariërs de komende jaren een (aanzienlijk) lagere inkomensondersteuning vanuit Brussel.
- Aan inkomenssteun die boeren kunnen krijgen is de voorwaarde gekoppeld dat zij milieuvriendelijke maatregelen moeten treffen; de zogenaamde vergroening.

- Voor de melkveehouderij gaat het dan om het scheuren van grasland en het areaal blijvend grasland. In beperkte mate leidt dit tot specifieke maatregelen op bedrijfsniveau. Mede daardoor worden geen ruimtelijke effecten op de grootte van het bouwblok voor melkveebedrijven verwacht.
- De akkerbouw krijgt – in het kader van vergroening van het GLB – te maken met het verplicht 5% inrichten van ecologische aandachtsgebieden. Deze 5% ecologische gebieden kunnen bestaan uit onbeheerde akkerranden (weegfactor² 1,0), stikstofbindende gewassen (weegfactor 0,7), vanggewassen en wilgenhakhout (weegfactor beiden 0,3). Ook in dit geval zijn geen ruimtelijke effecten op de grootte van het bouwblok te verwachten.
- De inspanningen die akkerbouwers moeten treffen, kunnen ook collectief worden ingevuld. Zo is het mogelijk dat (maximaal) tien landbouwers met bij elkaar gelegen bedrijven gezamenlijk een ecologisch aandachtsgebied inrichten om aan de individuele doelstelling van 2,5% van het eigen bouwland te voldoen. Deze schaalvergroting leidt niet direct tot vergroting van de gewenste ruimte op het bouwblok.
- De positie van boeren ten opzichte van hun afnemers wordt met het vernieuwde GLB versterkt. Producenten mogen gezamenlijk onderhandelen over de prijs die afnemers moeten betalen voor hun product. Met betrekking tot deze hervorming worden geen direct aanwijsbare ruimtelijke effecten op de bouwblok grootte verwacht.
- Er bestaan nu nog grote verschillen in de hoeveelheid inkomenssteun die boeren ontvangen. In 2019 moeten die verschillen veel kleiner zijn en mag een individuele boer niet minder ontvangen dan 60 procent van het gemiddelde in zijn land of regio. Verder is een specifiek percentage gereserveerd voor steun aan jonge boeren. Dit laatste maakt het voor jonge boeren financieel iets makkelijker om het bedrijf over te nemen. Effect op de grootte van het bouwblok worden op dit punt niet verwacht.

Milieubeleid

Het voor de agrarische sector relevante milieubeleid is in belangrijke mate afhankelijk van regelgeving zoals die door de Europese Commissie wordt vastgelegd. De Nitraatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water (KRW) geven kaders voor het Nederlandse beleid ten aanzien van het gebruik van (dierlijke) mest en gewasbeschermingsmiddelen c.q. het lozen van verontreinigd water. Dit Nederlandse beleid heeft mogelijk ruimtelijke consequenties.

- In het mestbeleid worden eisen gesteld aan het be- en verwerken van dierlijke mest. Die eisen worden met name gesteld aan intensieve(re) (melk)veebedrijven, en in provincie Noord-Holland komen deze nauwelijks voor. Op bedrijfsniveau zijn de meest toegepaste technieken voor mestbe- en -verwerking gericht op het vergisten en/of scheiden van de mest en op het drogen van (de dikke fractie van) de mest. Van deze technieken heeft mestvergisting een ruimtelijke vraag als naast vergisting van de dierlijke mest nog andere producten worden aangevoerd en vergist (co-vergisting). Maar het economisch rendement van deze laatste techniek is door de gestegen prijzen van de co-producten sterk afgenomen. En ook van de andere mestbe- en -verwerkingstechnieken is het toekomstige (geringe) economische rendement sterk afhankelijk van subsidies en fiscale arrangementen die de landelijke overheid biedt.
- Om de kwaliteit van het oppervlaktewater te verhogen, worden aan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen steeds strengere eisen gesteld. Water dat vrijkomt bij het reinigen van spuitapparatuur of het wassen van groente en fruit, mag niet rechtstreeks worden geloosd op het oppervlaktewater. Dit water moet worden opgevangen en op het bedrijf worden gereinigd dan wel via het riool worden afgevoerd. Voor deze opvang zijn specifieke maatregelen op het bedrijf noodzakelijk. Op reguliere bedrijven levert dit geen grote ruimtelijke

² Deze weegfactor geeft aan in welke mate gewassen meetellen in de vergroening. Een ha onbeheerde akkerrand telt volledig mee en een ha stikstofbindende gewassen (is ecologisch minder interessant) voor 70%.

vraag op. Wanneer het technisch mogelijk is (bijv. verontreiniging met nutriënten als stikstof en fosfaat) en een bedrijf kiest voor biologische reiniging met bijvoorbeeld een helofytenfilter (bassins met riet), ontstaat er een ruimtelijke vraag. In die situaties is het wel de vraag of die inrichting op dan wel buiten het bouwblok mag worden gerealiseerd.

Natuurbeleid

De Natuurbeschermingswet stelt eisen aan bedrijven en andere activiteiten die effect hebben op de natuur. Het gaat dan met name om de depositie van stikstof. Als veehouderijbedrijven willen uitbreiden nabij Natura2000 gebieden, dan zullen zij ervoor moeten zorgen dat de emissie van ammoniak van het bedrijf niet (te sterk) toeneemt. Enige toename van de emissie is in veel gevallen acceptabel afhankelijk van de bestaande stikstofdepositie vanuit alle bronnen, de toelaatbare stikstofdepositie voor de aanwezige natuur en de mogelijke herstelmaatregelen. Deze totaalaanpak wordt wettelijk verankerd in de PAS (Programmatiese Aanpak Stikstof). Op die PAS is momenteel – winter 2014/2015 – inspraak mogelijk.

Veehouderijbedrijven die de emissie willen verminderen zullen in veel gevallen (moeten) kiezen voor een emissiearme huisvesting. Die stallen zijn in de regel niet groter c.q. hebben per dier geen grotere oppervlakte dan gangbare stallen. Immers de ammoniak emissie is recht evenredig met de bevulde oppervlakte in de stal. Voor varkens- en pluimveebedrijven wordt vaak gekozen voor een luchtwasser. Die techniek is bij natuurlijk geventileerde stallen zoals voor melkvee, vrijwel onmogelijk. Maar zelfs het ruimte beslag voor een luchtwasser is relatief gering. Daarmee kan worden gesteld dat voor specifieke ammoniak maatregelen geen ruimer bouwblok nodig is.

Diergezondheids- en dierenwelzijnsbeleid

De maatschappelijke wensen ten aanzien van dierenwelzijn liggen op een steeds hoger niveau. Voor de intensieve veehouderij (varkens en pluimvee) zijn deze wensen vertaald in wettelijke normen voor oppervlakte per dier en inrichting van de stal(vloer). Bij melkvee zijn er geen wettelijke normen. Wel worden in deze sector diervriendelijke en emissiearme stalsystemen gestimuleerd met subsidies en fiscale regelgeving.

De ruimte die een dier heeft is belangrijk voor het welzijn waardoor in vrijwel alle diervriendelijke stalsystemen de dieren over een aanzienlijk groter vloeroppervlakte beschikken. Dit heeft als gevolg dat voor hetzelfde aantal dieren meer vloeroppervlakte nodig is. Bij pluimvee en meer recent ook bij varkens kan dit extra vloeroppervlak worden gevonden in stallen met (gedeeltelijk) meerdere etages. Het grotere vloeroppervlak per dier zorgt voor een hogere productie van ammoniak. Maar doordat deze (nieuwe) stallen zijn uitgerust met een luchtwasser die nagenoeg alle vrijkomende ammoniak wegvangt, leidt dit niet tot extra emissie.

Foto: Rearmaxx ® opfoksysteem
Bron: Jansen Poultry Equipment

Foto: Varkensstal Zegveld
Bron: Aannemersbedrijf D. Kroese te Vinkeveen

De duurzame stallen (welzijnsvriendelijk en emissiearme) in de melkveehouderij zijn te typeren in aangepaste gangbare melkveestallen en de zogenaamde vrijloopstallen. De aanpassingen van de gangbare stallen zijn gericht op een (veel) groter vloeroppervlak per dier en minder emissie vanaf de

vloer. Die lagere emissie wordt gerealiseerd door de vloer met kunststof te bekleden, te voorkomen dat vanuit de mestput ammoniak vrijkomt, door isolatie en/of een verminderde ventilatie. In vrijloopstallen zijn er geen aparte lig- en loopruimten. Er is een grote (veelal met compost) ingestrooide ruimte waar de dieren kunnen vertoeven. De benodigde ruimte per dier is in deze stallen tot wel meer dan 2 keer zoveel als in gangbare stallen. Het is evenwel de vraag of deze stalsystemen een grote vlucht zullen nemen. De benodigde hoeveelheid compost is groot en mede daardoor ook de exploitatie kosten. Daarnaast kunnen in deze compostbodem thermofiele sporevormende bacteriën zich ophouden en zo effect hebben op de melkkwaliteit.

Al met al zijn er effecten van dierenwelzijn op het benodigde vloeroppervlakte voor zowel melkvee, varkens als pluimvee. Voor varkens en pluimvee zijn deze effecten gering omdat deze dieren (deels) in meerdere etages kunnen worden gehouden. De ruimtelijk effecten spelen met name in situaties van melkvee in vrijloopstallen.

3

Ruimtelijke behoefte bedrijven

Voor de verschillende sectoren is gekeken naar de huidige en toekomstige ontwikkelingen waarmee deze bedrijven te maken krijgen. Op basis daarvan wordt aangegeven welk effect dat heeft met betrekking tot de ruimtelijke behoefte op het bouwblok.

3.1

Melkveehouderij

De schaalvergroting in de melkveehouderij zet zich sterk door. De aanstaande afschaffing van de melkquotering kan hieraan zelfs een versnelling geven. In de melkveehouderij hebben – net als in andere agrarische sectoren – veel ondernemers een relatief hoge leeftijd. Eerder leidde beëindiging van een melkveebedrijf door verkoop van het melkquotum vaak tot een financieel aantrekkelijke situatie voor de voormalige ondernemer. Maar doordat sinds enkele jaren het melkquotum vanwege de afschaffing van de quotering weinig waard was en de melkprijs relatief hoog was, zijn de afgelopen jaren relatief weinig melkveehouders gestopt. Nu in het najaar van 2014 de melkprijs sterk is gedaald, en daarmee ook het rendement van de melkveebedrijven, maar worden verwacht dat er een zekere ‘inhaalslag’ van bedrijfsbeëindiging wordt gemaakt.

De ruimte binnen enerzijds het milieubeleid (o.a. mest en ammoniak) en anderzijds de markt (mogelijkheden voor verkoop van zuivel) zal naar verwachting door ondernemers maximaal worden benut. Dit kan leiden tot een sterke schaalvergroting en intensivering van de melkveehouderij met als gevolg minder koeien in de wei. Deze laatste ontwikkelingen worden door zowel de sector, als maatschappelijke organisaties, als politieke partijen met argusogen bekeken. Daardoor wordt nu regelgeving voorbereid om de grondgebondenheid van de melkveehouderij te waarborgen. Hoe dat er exact uit komt te zien, is nog niet bekend. Maar de verwachting is wel dat het zal leiden tot iets minder sterke schaalvergroting. Immers als een bedrijf meer koeien wil gaan houden, dan zal er ook meer grond – in de directe omgeving – aanwezig moeten zijn. Doordat in Noord-Holland de landbouw en ook de melkveehouderij vrij extensief is, is er relatief gemakkelijk grond te verwerven om melkveebedrijven uit te breiden.

Uitbreiding van individuele bedrijven zal de komende jaren gaan plaatsvinden. De mate waarin dat gebeurd is sterk afhankelijk van de ruimte die de Natuurbeschermingswet biedt, het huidige mestbeleid inclusief ‘grondgebondenheid’, de leveringsseisen van en de uitbetaling door zuivelbedrijven en de grootte van het beschikbare bouwblok. In eerdere studies is al berekend welke omvang het bouwblok dient te hebben afhankelijk van het aantal koeien op het bedrijf.

Melkveehouderij Lelystad; analyse van de gebruiksruimte (Van der Schans en Terry 2014)

“Voor melkveestallen gelden geen wettelijke norm voor de benodigde oppervlak per koe. Maar nieuwe stallen voor melkkoeien hebben in de regel 4,5 – 5,0 m² loop- en 2,5 – 3,0 m² ligruimte, ca. 7,5 m² in totaal. Afhankelijk van de benodigde ruimte voor het jongvee (ca. 2,5 m² per dier) en het ontwerp en de inrichting van de stal (voergang, melkstal, machine ruimte, etc.), is een bruto vloeroppervlak van 25 m² per koe incl. jongvee realistisch. Daarnaast is, binnen het bouwblok, ruimte nodig voor voeropslag, erfverharding etc. Daarbij is uitgegaan van eenzelfde ruimte als voor het bruto vloeroppervlak van de stal. Samengevat is per melkkoe ‘all-in’ een oppervlakte van ca. 50 m² bouwblok nodig. Dat is omgerekend 200 melkkoeien per ha bouwblok.”

Grootschalige landbouw in een kleinschalig landschap (Vogelzang ea, 2010)

In dit rapport zijn ook berekeningen gemaakt voor de benodigde oppervlak voor een melkveebedrijf met 200 melkkoeien en 140 stuks jongvee. De benodigde ruimte daarvoor is 1,2 tot 1,5 ha. Bij deze berekening wordt uitgegaan van 10 m² netto stalruimte voor melkkoeien en 7 m² voor jongvee. Dit komt neer op 3000 m² netto stalruimte. Daarnaast is logistieke ruimte nodig in en om de stal, een werktuigenberging en (4000 – 5000 m²) opslagruimte voor voer en mest.

De bovenstaande maatvoering is gericht op reguliere melkveehouderij met koeien in een ligboxenstal. Op dit moment zijn ‘vrijloopstallen’ in ontwikkeling waar melkkoeien ca. 15 m² leef-, lig- en vreetruimte hebben. Dit is ongeveer de dubbele oppervlakte als op reguliere bedrijven met ligboxen. De overige ruimten op het bedrijf zullen niet veel afwijken van een regulier bedrijf, waardoor hooguit 10% – 20% meer ruimte nodig is.

Op melkveebedrijven vinden naast de gangbare ook nog andere activiteiten plaats. Te denken valt aan het produceren van biogas en/of verwerken van mest, aan het verwerken van melk tot zuivel en aan huisverkoop van zelf gemaakte zuivel. Voor deze activiteiten is een ruimte van 0,5 tot meer dan 1,0 ha bouwblok noodzakelijk, afhankelijk van de schaal van het melkveebedrijf en de mate van verwerking van de eigen producten (deels of volledig verwerken).

Het perspectief van verwerking van mest en/of melk op het eigen bedrijf is onzeker. Naar verwachting zullen enkele melkveehouders deze activiteiten (individueel of gezamenlijk) op willen pakken. Maar door het grondgebonden karakter van de melkveehouderij in Noord-Holland blijft dit een klein deel van de melkveehouders.

3.2

Tuinbouw in de volle grond en akkerbouw

Bedrijven met tuinbouw in de volle grond en/of akkerbouw hebben een bouwblok nodig waarop ruimte is voor de berging van machines en voor de opslag en/of verwerking en/of verkoop van producten aan huis. De benodigde ruimte voor deze activiteiten zijn niet zodanig groot dat een regulier bouwblok van 1,5 tot 2,0 daarvoor te klein is. Alleen bij een verdergaande schaalvergroting met bijbehorende activiteiten zal de ruimtelijke behoefte sterk toenemen. En ook dan zijn – binnen de huidige regelgeving – de bestaande bouwblokken waarschijnlijk toereikend.

Enkele ontwikkelingen die relevant zijn voor de teeltsectoren brengen een aanzienlijke ruimtelijke vraag met zich mee. Te denken valt aan de volgende ontwikkelingen (in willekeurige volgorde):

- Opslag incl. koeling of droging van akker- en tuinbouwproducten
Een eerste be- en verwerking van de producten vindt steeds vaker op het akker- en tuinbouwbedrijf plaats. Redenen voor deze activiteiten zijn behoud van de productkwaliteit en de mogelijkheden om in te kunnen spelen op een goede prijsvorming in de markt. Voorzieningen die nodig zijn, zijn gericht op het reinigen, drogen en (gekoeld) bewaren van de producten.

- Bassins voor het opvangen en inrichting voor het reinigen van spoelwater
Een deel van de akkerbouw- en tuinbouwproducten wordt gewassen voordat ze worden verwerkt en/of afgeleverd. Voorbeelden hiervan zijn wortels en appels. Het spoelwater dat hiervoor wordt gebruikt dient te worden opgevangen en gereinigd voordat het mag worden geloosd op het oppervlaktewater.
- Inrichting voor het schoonmaken van de veldspuit incl. opvang van spoelwater
Met een landbouwspruit worden gewasbeschermingsmiddelen toegepast op de gewassen. Deze middelen zijn in meer of mindere mate schadelijk voor het milieu en mogen niet worden geloosd op het oppervlaktewater. De eisen ten aanzien van het gebruik worden steeds hoger, restvloeistoffen moeten worden opgevangen en de landbouwspruiten moeten geregeld worden gereinigd. Zowel de inrichting om landbouwspruiten schoon te maken als de opvang van rest- en schoonmaakvloeistoffen vraagt ruimte.
- Bassins zoetwater opslag in verband met verzilting en waterberging
In verband met de optredende verzilting in delen van Noord-Holland is het gewenst om regenwater op te vangen en te gebruiken voor de beregning van gewassen of voor andere doeleinden.

3.3 Verbreiding

Naast nevenactiviteiten gekoppeld aan het primaire productieproces zijn er steeds meer agrariërs die door middel van verbreding de economisch basis van hun bedrijf willen versterken. Te denken valt aan ‘zorg, educatie en/of recreatie op de boerderij’ of huisverkoop van eigen agrarische producten, al dan niet uitgroeiende in een boerderij- / landwinkel. Veel van deze activiteiten ontstaan spontaan en starten zeer kleinschalig, enkelen groeien door tot een nevenactiviteit met een aanzienlijke ruimtelijke vraag. En als naast deze verbredingsactiviteit het primaire agrarische bedrijf ook een aanzienlijke omvang heeft, heeft het bedrijf in totaliteit een aanzienlijke ruimtelijke vraag. Niet zelden is dan een bouwblok van 1,5 ha ontoereikend.

3.4 Samenvattend

Melkvee-, akkerbouw- en vollegrondtuinbouwbedrijven hebben een ruimtevraag die sterk afhankelijk is van de omvang van het bedrijf. Met name bij melkvee is deze afhankelijkheid het sterkst. In Noord-Holland zijn nu al enkele bedrijven met een omvang boven de 250 melkkoeien en naar verwachting zal de komende jaren dit aantal toenemen en de omvang van deze bedrijven ook toenemen. Een bedrijf met een omvang van 300 – 400 melkkoeien met bijbehorend jongvee is inpasbaar op een bouwblok van 2,0 ha. En ook op akkerbouw- en vollegrondtuinbouwbedrijven overschrijden de primaire bedrijfsruimten naar verwachting de reguliere omvang van het agrarische bouwblok (1,5 of 2,0 ha) niet.

Op steeds meer bedrijven worden nevenactiviteiten ontwikkeld en steeds meer bedrijven moeten aan wettelijke eisen of maatschappelijke wensen voldoen die aanvullende bebouwing vergen. Deze activiteiten zijn niet noodzakelijk voor elk bedrijf en/of vinden niet op elk bedrijf plaats. Daarbij komt dat de benodigde ruimte voor deze nevenactiviteiten en/of aanvullende voorzieningen sterk uiteen lopen. Om nevenactiviteiten te kunnen faciliteren is maatwerk minstens zo belangrijk dan een (geringe) generieke verruiming van de omvang van het agrarische bouwblok.

4

Toetsing ruimtelijke vraag aan geboden ruimte

De ruimtelijke vraag op basis van de trends in de sectoren en de verwachtingen in de toekomst worden in dit hoofdstuk gerelateerd aan de ruimte die agrarische bedrijven hebben op basis van de Provinciale Ruimtelijke Verordening.

4.1

Bestaande ruimte agrarische bedrijven

De Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) biedt aan agrarische bedrijven een bouwblok, waarvan de omvang afhankelijk is van de ligging van het bedrijf binnen de provincie. Hiertoe heeft Noord-Holland in de verordening twee ontwikkelingsgebieden gedefinieerd. Dit zijn:

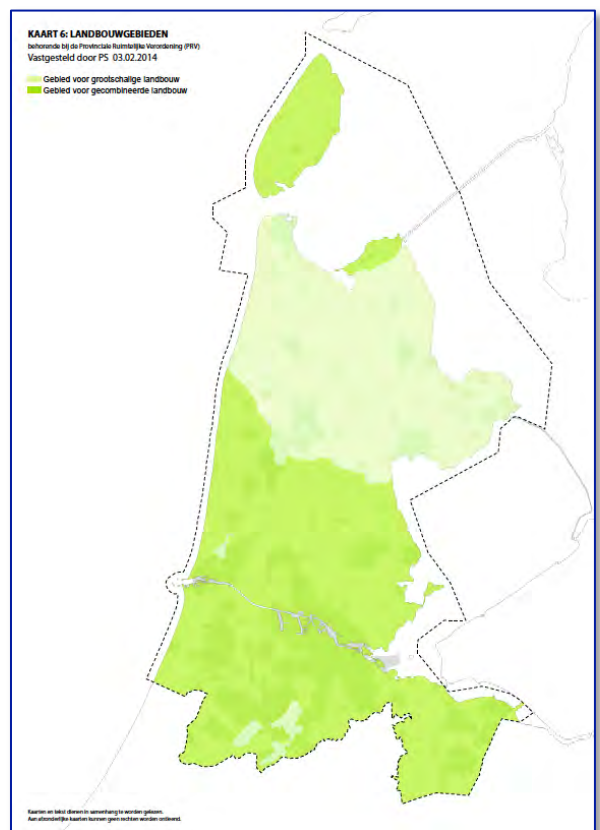
- gebieden voor grootschalige landbouw (lichtgroen in Kaart 6 van de PRV), en
- gebieden voor gecombineerde landbouw (groen in Kaart 6 van de PRV).

Grootschalige landbouw

Agrarische bedrijven in deze gebieden hebben een agrarisch bouwperceel met een omvang van maximaal 2 hectare. Een groter bouwperceel dan 2,0 ha is mogelijk als de noodzaak daartoe blijkt uit een bedrijfsplan³;

Gecombineerde landbouw

Agrarische bedrijven in deze gebieden hebben een agrarisch bouwperceel met een omvang van maximaal 1,5 hectare. Een groter bouwperceel tot maximaal 2,0

³ GS hebben voorgesteld om in de PRV **bedrijfsplan** te vervangen door **onderbouwde motivering**. Het besluit hierover vindt waarschijnlijk plaats in september 2015. Tot dan geldt beoordeling o.b.v. het bedrijfsplan.

ha is mogelijk als de noodzaak daartoe blijkt uit een bedrijfsplan.

Aan het bedrijfsplan dat nodig is voor de onderbouwing van de noodzaak voor een groter dan regulier bouwperceel, kunnen Gedeputeerde Staten nadere regels stellen.

4.2

Ruimte voor reguliere bedrijvigheid

Naar verwachting zal de omvang van agrarische bedrijven de komende jaren verder toenemen. Dit geldt zowel voor het areaal grond dat bij bedrijven in gebruik is als voor de totale oppervlakte aan bedrijfsgebouwen. Voor verreweg het grootste aantal bedrijven met melkvee, akkerbouw en vollegrondstuinbouw is het huidige agrarische bouwblok van 1,5 tot 2,0 ha toereikend voor alle bedrijfsgebouwen. Enkele zeer grote (intensieve) melkveebedrijven zouden tegen de grenzen van het bouwblok aan kunnen lopen. Naar verwachting stelt de Rijksoverheid grenzen aan de intensivering van melkveehouderij. Hierdoor zullen ook de ontwikkelende grote zeer intensieve melkveebedrijven vrijwel altijd uit de voeten kunnen met de oppervlakte van de huidige agrarische bouwblokken.

Deze studie is gericht op de benodigde ruimte voor agrarische bedrijven in drie grondgebonden sectoren; melkveehouderij, akkerbouw en vollegrondstuinbouw. Een deel van de bedrijven zal groeien, anderen zullen stoppen. Deze grotere nog steeds aan grond gebonden bedrijven zullen zich steeds vaker afvragen of het logistiek verstandig is om alle bedrijfsgebouwen op één locatie te hebben dan wel om ze gespreid te hebben. In dat laatste geval zou het bedrijf gebruik kunnen maken van de gebouwen van de vorige grondeigenaar. Zo komt het in de praktijk steeds vaker voor dat melkveehouders hun jongvee op een tweede bedrijfslocatie (laten) opfokken en op de hoofdlocatie alleen melkvee houden.

Doordat veel bedrijven zich gedurende decennia op één locatie hebben ontwikkeld, ontstaan er in veel gevallen wel problemen met de vorm en of mogelijke benutting van het agrarische bouwblok. Dit kunnen ondernemers en gemeenten gezamenlijk en in goed overleg oplossen binnen het huidige agrarische bouwblok van 1,5 tot 2,0 ha. Ondernemers kunnen bijdragen aan een betere benutting van het bouwblok door oude gebouwen te slopen en/of het bouwblok anders in te richten. En gemeenten kunnen ervoor kiezen de vorm van het agrarische bouwblok te wijzigen om zo de benutting en/of ruimtelijke inpassing te bevorderen.

4.3

Ruimte voor nevenactiviteiten

Op de in deze studie onderzochte agrarische bedrijven komen zeer uiteenlopende nevenactiviteiten voor. Een deel van deze nevenactiviteiten komt voort uit het primaire bedrijf, kan bijdragen aan een duurzamer primaire productieproces en/of is daarvoor soms zelfs noodzakelijk. Deze activiteiten hebben een zeer sterk uiteenlopende ruimtevraag. Zo vergt de inrichting voor het reinigen van een landbouwsput een oppervlakte van hooguit enkele tientallen vierkante meters. Maar voor een opslagruimte voor akkerbouwproducten of een mestverwerkingsinstallatie kan een oppervlakte van wel enkele duizenden vierkante meter nodig kan zijn.

Niet aan het primaire productieproces gekoppelde nevenactiviteiten hebben ook een zeer uiteenlopende ruimtelijke vraag. Zo is huisverkoop van eigen producten mogelijk vanuit de bijkeuken of het achterhuis, maar zijn er ook voorbeelden van complete landwinkels op de boerderij. In huis is kinderopvang conform het gastouder concept mogelijk zonder enige aanvullende ruimtelijke vraag. Maar de realisatie van een compleet kinderdagverblijf op een agrarisch bedrijf vraagt al snel een groter agrarisch bouwblok dan 1,5 of 2,0 ha.

5

Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

In Noord-Holland zijn net als elders in Nederland voor de komende jaren een belangrijke trends waarneembaar met betrekking tot de ontwikkeling van agrarische bedrijven. Dit zijn:

- afname van het aantal bedrijven en lichte krimp van het areaal cultuurgrond;
- schaalvergroting en blijvende variatie in bedrijfsomvang binnen alle sectoren;
- aanvullende voorzieningen door aanscherping van regelgeving (bijv milieu, dierenwelzijn);
- nieuwe (en niet-agrarische) nevenactiviteiten op het bedrijf.

Schaalvergroting, aanvullende voorzieningen en nevenactiviteiten hebben allen een eigen specifieke ruimtevrage. De omvang van die extra ruimtevrage is sterk afhankelijk van de schaal van het bedrijf en/of de extra activiteiten.

Voor reguliere melkvee-, akkerbouw- en vollegrondstuinbouwbedrijven zijn bouwpercelen van 1,5 en 2,0 ha in de gebieden voor respectievelijk gecombineerde en grootschalige landbouw de komende jaren toereikend. Agrarische bedrijven die een of meer nevenactiviteiten willen ontplooiën kunnen – afhankelijk van de aard en omvang van die nevenactiviteiten – een aanvullende ruimtelijke behoefte hebben. De PRV biedt de mogelijkheid om hiervoor maatwerk te bieden. Generieke verruiming van de agrarische bouwblokken is dan ook niet noodzakelijk.

5.2 Aanbevelingen

Conform de conclusies van deze studie bevelen we aan om de huidige voorwaarden in de PRV ten aanzien van bouwpercelen in de verschillende gebieden, inclusief de mogelijkheden om daarvan onderbouwd vanaf te wijken, niet te wijzigen.

Ondernemers die met de door hen gewenste ontwikkelingen willen uitbreiden boven de 1,5 tot 2,0 ha in de PRV, dienen daarvoor een gemotiveerd verzoek in te dienen met een goed onderbouwd bedrijfsplan⁴. Aanbevolen wordt om in deze procedure aan het bedrijfsplan specifiek inhoudelijke criteria toe te voegen. Deze aanvullende criteria zijn op basis van artikel 26 lid 4 van de PRV

⁴ GS hebben voorgesteld om in de PRV **bedrijfsplan** te vervangen door **onderbouwde motivering**. Het besluit hierover vindt waarschijnlijk plaats in september 2015. Tot dan geldt beoordeling o.b.v. het bedrijfsplan.

mogelijk. Deze aanvullende criteria kunnen liggen op onder andere het terrein van de ruimtelijke kwaliteiten en een efficiënt ruimtegebruik.

Aanbevolen wordt om in overleg met gemeenten specifieke ruimtelijke kwaliteitscriteria als eis in het bedrijfsplan op te nemen. Daarnaast wordt aanbevolen om te onderzoeken of een regeling ‘Groei en Krimp’ de ruimtelijke kwaliteit en/of een efficiënt ruimtegebruik in provincie Noord-Holland kan bevorderen. Enige onderbouwing van en enkele ervaringen met zo’n regeling ‘Groei en Krimp’ zijn in onderstaand kader beschreven.

In Nederland stopt elk jaar enkele procenten van de agrarische bedrijven. De bedrijfsgebouwen op deze locaties en ook het agrarische bouwblok, blijven – in eerste instantie – behouden. In veel gevallen wordt daarna toestemming gevraagd (en vaak ook verleend) om in deze bedrijfsgebouwen niet agrarische activiteiten te kunnen ontplooiën. Ook de PRV van Noord-Holland biedt hiervoor de nodige ruimte. Niet zelden geeft een gemeente zelfs toestemming voor uitbreiding van de bedrijfsgebouwen. Hiermee zijn er in den lande niet of hooguit min of meer aan de agrarische sector gerelateerde bedrijven ontstaan, welke ruimtelijk gezien minstens zo goed op een bedrijventerrein passen. Deze werkwijze draagt niet bij aan een goede ruimtelijke ordening.

Als een agrarisch bedrijf staakt, is de resterende ruimte van het agrarisch bouwblok niet meer nodig. Gemeenten zouden die ruimte – in overleg en met instemming van de betreffende eigenaar – kunnen ontstemmen. Dit voorkomt een verdere ruimtelijke verdichting van het buitengebied. De hierbij vrijkomende ruimte kan een gemeente bieden aan agrarische ondernemers die ruimte wensen vanwege de ontwikkeling van nevenactiviteiten al dan niet in combinatie met schaalvergroting. Zo een ontwikkeling – gedeeltelijk intrekken en vergroten van agrarische bouwblokken – wordt geprikkeld en gestimuleerd door de markt van vraag en aanbod. Ondernemers met een ruimtelijke behoefte zullen andere (gestopte of stoppende) ondernemers overhalen om de gemeente te vragen hun niet benutte deel van het agrarische bouwblok te laten ontstemmen.

Uiteraard is er ook in een situatie van ‘krimp en groei’ een goede ruimtelijke onderbouwing nodig als bedrijven willen uitbreiden boven de 1,5 tot 2,0 ha conform de Provinciale Ruimtelijke Verordening. Voordeel van deze ‘krimp en groei’ regeling is dat het totale agrarische bouwblok in de provincie – en daarmee de verdichting van het buitengebied – niet toeneemt. Sterker nog, deze prikkel kan zo worden ingericht dat voor elke ha uit te breiden agrarisch bouwblok meer dan één ha agrarisch bouwblok moet worden ontstemd. Een nog sterkere prikkel voor het behoud van ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied van Noord-Holland is een koppeling met sanering van niet meer gebruikte agrarische bebouwing.

Provincie Gelderland had ruim tien jaar geleden een succesvolle ‘krimp en groei regeling’ ten behoeve van de ontwikkeling van recreatieterreinen op de Veluwe. Met die regeling zijn oude recreatieterreinen gesaneerd ten faveure van recreatie ondernemers die voort wilden met hun bedrijf. In het rapport “Verkenning van de ontwikkelingen in de veehouderij en akkerbouw in de provincie Zuid-Holland” heeft Arcadis recent ook een pleidooi gehouden voor een ‘krimp en groei regeling’ ten behoeve van agrarische bedrijven c.q. bouwblokken in provincie Zuid-Holland.

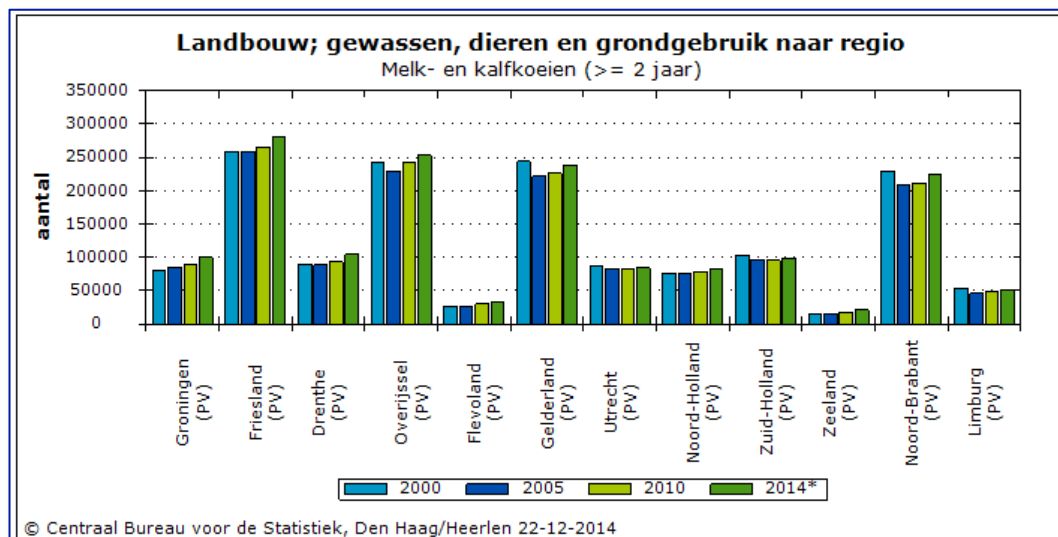
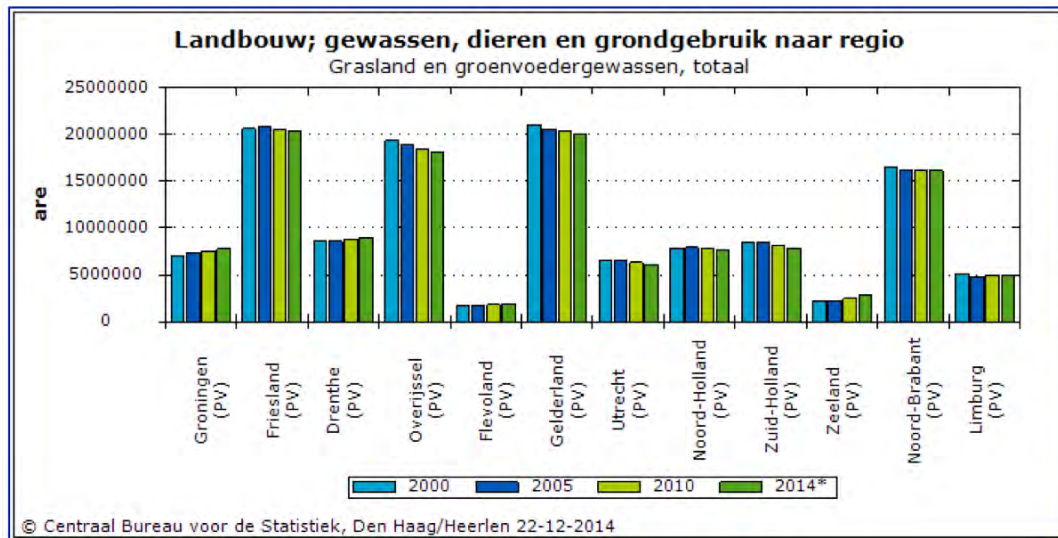
De huidige maximum omvang van bouwblokken in Zuid-Holland biedt, uitgaande van kengetallen voor op de toekomst gerichte veehouderijen voor de meeste veehouderijen in Zuid-Holland nog voldoende ontwikkelingsmogelijkheden. Generiek meer ruimte bieden past niet bij het uitgangspunt voor zuinig ruimtegebruik. Wel kan er de behoefte bestaan om incidenteel en gemotiveerd van de maximummaten af te wijken. Waar gewenst kunnen uitbreidende bedrijven bedrijfslocaties overnemen van stoppende bedrijven. Daarmee wordt de totale hoeveelheid bebouwing in het landschap beperkt net als de leegstand of ongewenst hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing.

6

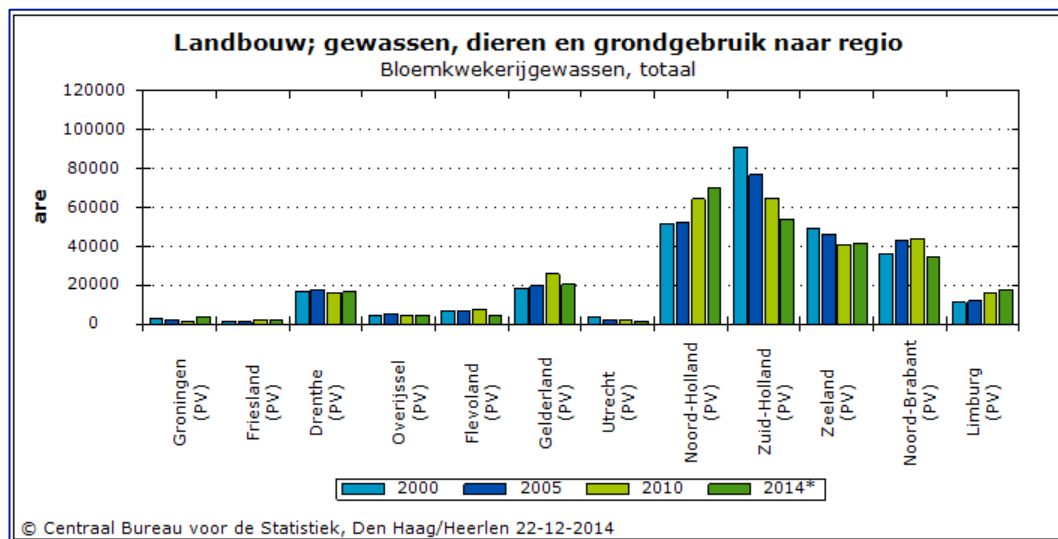
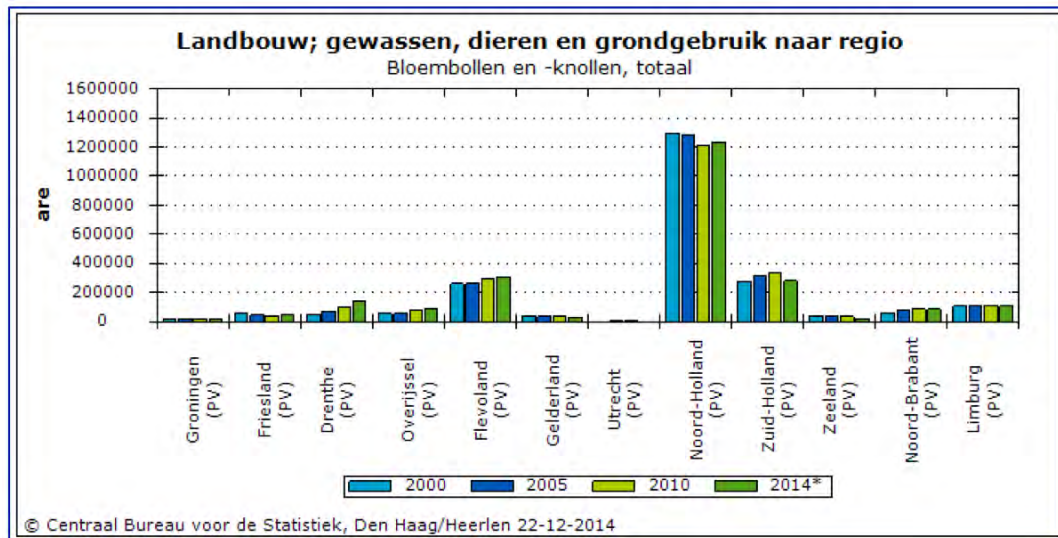
Literatuur

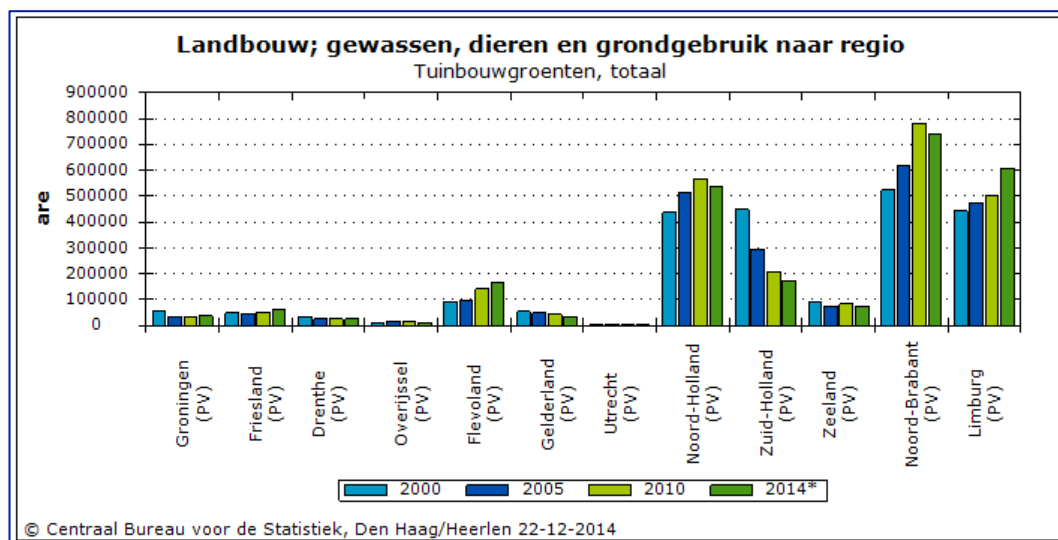
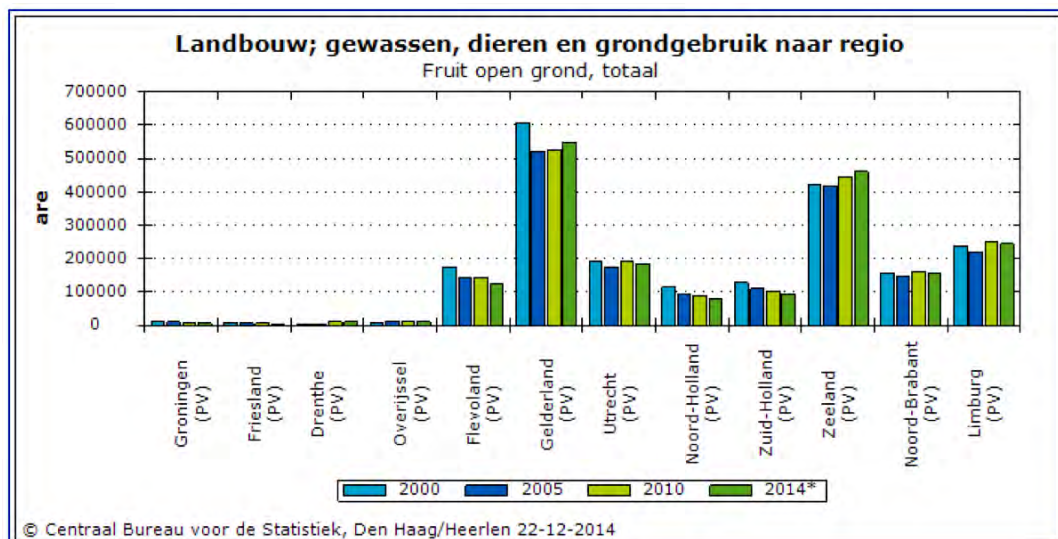
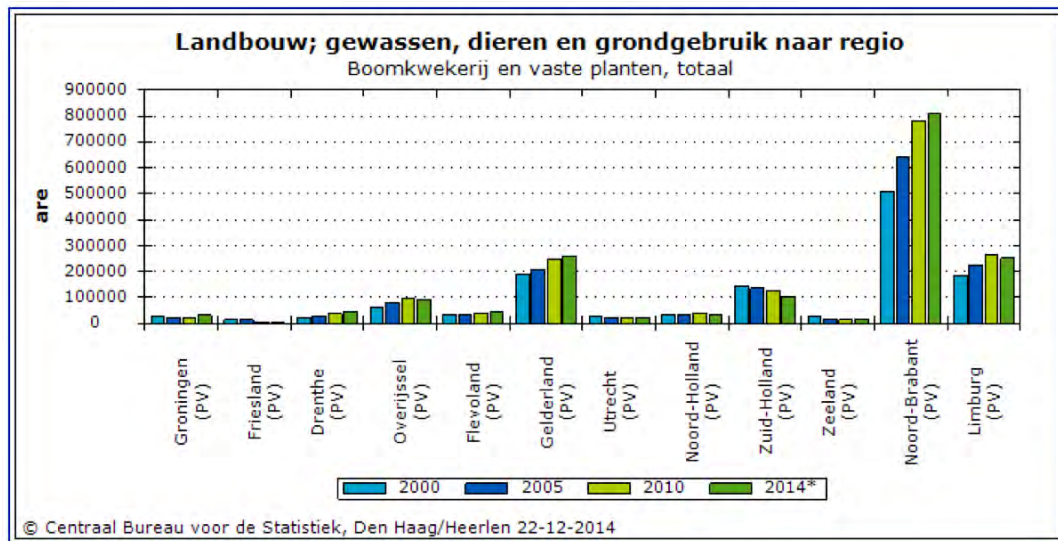
- Gies, T.J.A., H.J. Agricola en L.L. de Rooij. Impact groei melkveehouderij op weidegang en landschap. Alterra – 2014.
- Janssen, L.H.J.M., V.R. Okker en J. Schuur. Welvaart en Leefomgeving; een scenariostudie voor Nederland in 2040. CPB / MNP / RPB – 2006.
- Kuhlman, T., N. Polman, B. Smit, G. Venema, J. Buurma, A. van Duijn, J. van Dijk, Y. Dijkxhoorn, J. Helming, J. Jager, B. Janssens, G. Jukema. H. Prins en R. Stokkers. Landbouwperspectieven in Noord-Holland tot 2040; Bouwstenen voor de structuurvisie van de provincie. LEI – 2009.
- Lam, N. 't, T. Vogelzang en U. Blom. Bouwstenen voor de Agenda Landbouw van de Provincie Zuid-Holland. Arcadis – 2010.
- Lamers, L.T.M. en H.P.T. Ullenbroeck. Verkenning van de ontwikkelingen in de veehouderij en akkerbouw in de provincie Zuid-Holland. Arcadis – 2014.
- Schans, F.C. van der en L. Terry. Melkveehouderij Lelystad; analyse van de gebruikruimte. CLM – 2014, in druk.
- Silvis, H.J. ea. De agrarische sector in Nederland naar 2020; Perspectieven en onzekerheden. LEI – 2009.
- Trendbureau Overijssel. Scenario-analyse; Trendverkenning Landbouw. Trendbureau Overijssel – 2010.
- Vereniging Nederlandse Gemeenten. Multifunctionele landbouw en ruimtelijke ordening; Handreikingen voor gemeentelijke plattelandsontwikkelingen. VNG – 2011.
- Vogelzang, T. Grootchalige landbouw in een kleinschalig landschap; Oplossingsrichtingen voor toekomstgerichte grootchalige melkveehouderij uitgewerkt voor het kleinschalige, open veenweidelandschap van Laag Holland. LEI – 2010.

Bijlage 1 Melkveehouderij in Nederland

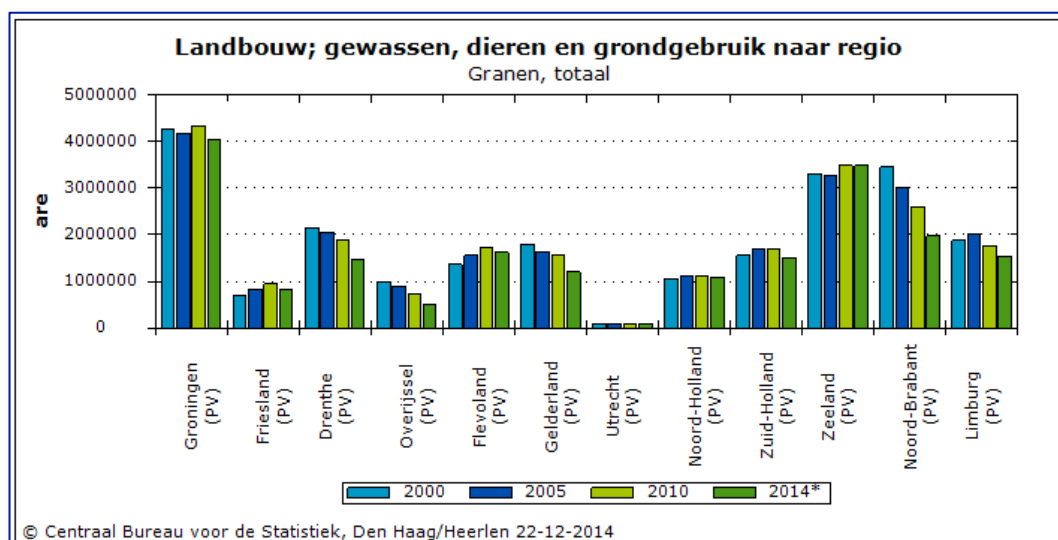
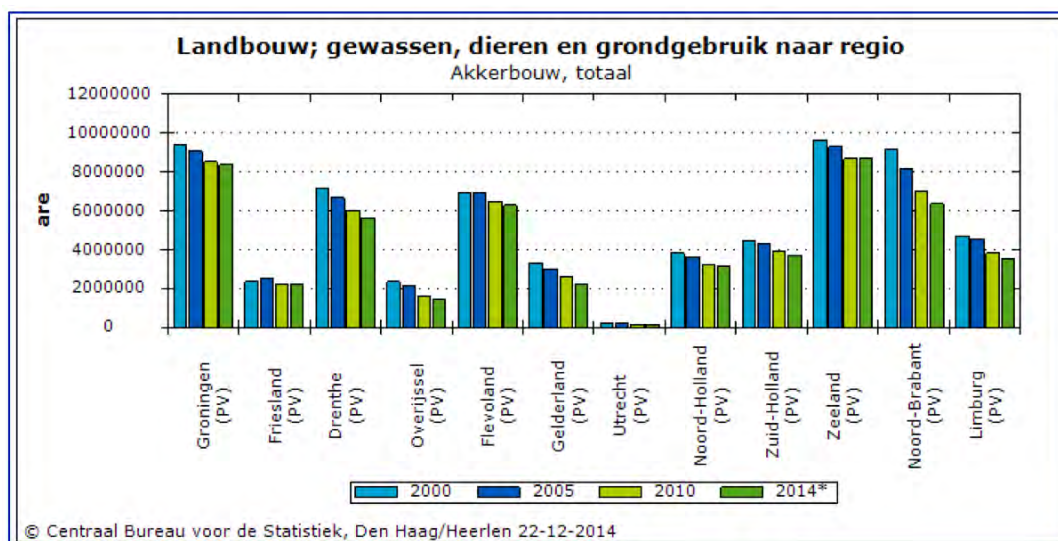

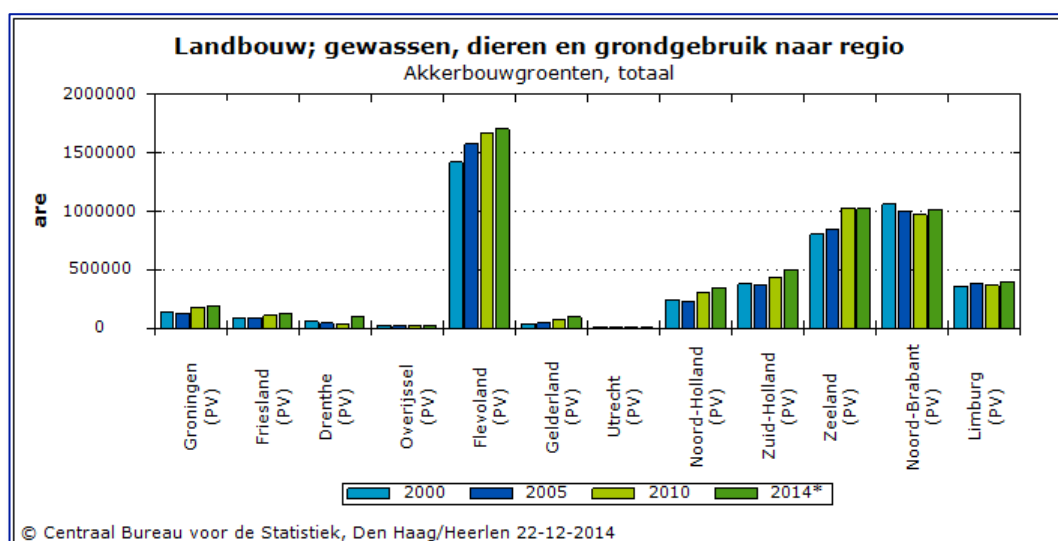
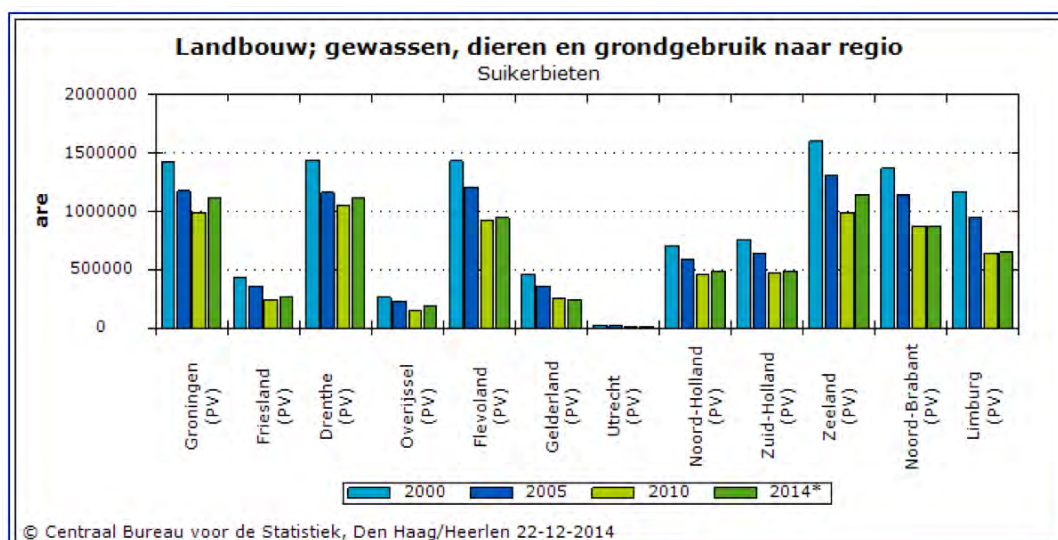
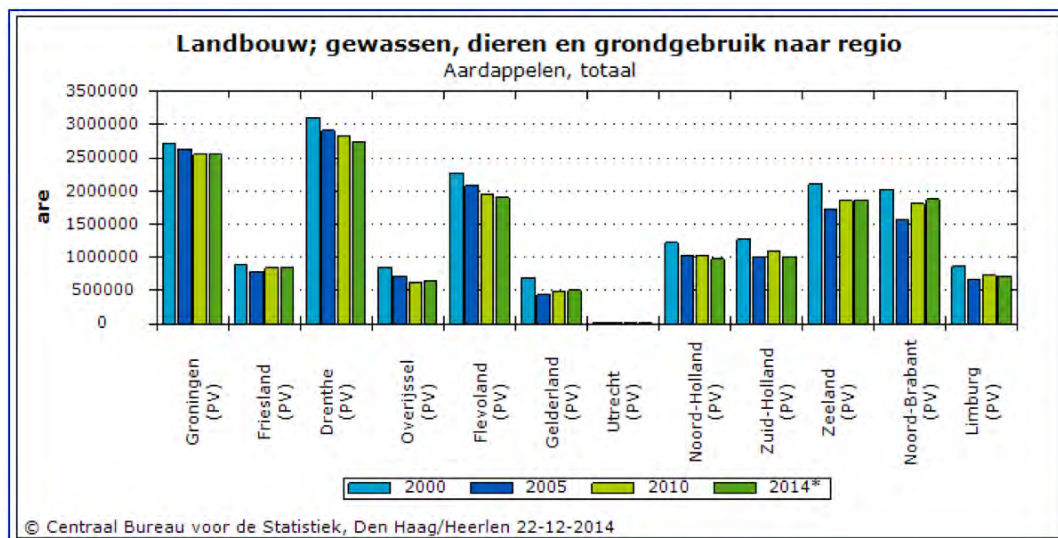
Bijlage 2 Tuinbouw in volle grond in Nederland

Bijlage 3 Akkerbouw in Nederland

CLM Onderzoek en Advies

Postadres

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700
F 0345 470 799

www.clm.nl